

469300

A MÚLT MAGYAR TUDÓSAI

DIÓSZEGI VILMOS

SEBESTYÉN
GYULA

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

DIÓSZEGI VILMOS
SEBESTYÉN GYULA
(1864 — 1946)

Sebestyén Gyula a magyar folklorisztika egyik legkiemelkedőbb tudósa volt. Vizsgálta a magyar rovásírást, a magyar ősvallás emlékeit a sámándobtól a lóáldozatig, írt a regölelésről, a honfoglalás mondáiról, számos népszokásról és a hazai folklór sok más jelenségéről. Ő hozta létre az országos néprajzi gyűjtőhálózatot. A magyar néprajzi anyagon kívül a hazánkban élő nemzetiségek népi kultúráját is tanulmányozta.

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

DIÓSZEGI VILMOS

★

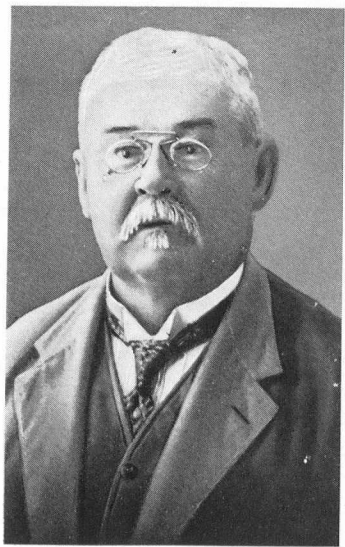
SEBESTYÉN GYULA

A MÚLT MAGYAR TUDÓSAI

FŐSZERKESZTŐ:

ORTUTAY GYULA

520627

DIÓSZEGI VILMOS

SEBESTYÉN GYULA.

AKADÉMIAI KIADÓ

BUDAPEST 1972

**MTA
KIK**

469300

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1972

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvelt *HK61* /1972 sz.

TARTALOM

Sebestyén Gyula élete	7
A tudományos kutató	28
A tudományszervező	106
Bibliográfia	200

SEBESTYÉN GYULA ÉLETE

A polihisztor Herman Ottó derítette ki, hogy a Sebestyén család a XVI. század második felében egy kihalt Veszprém vármegyei „de genere Acsád” származó család utolsó fiúsított leánysarjának a folytatója. A népessé vált nemzetséget 1780 táján padányi Bíró Márton veszprémi püspök szórta szét. Egyik részét a Balaton mellé, másik részét pedig Komáromba kergette.

A kiterjedt dunántúli nemes Sebestyén család Balaton melléki

ágához tartozott Sebestyén Gábor református lelkész. Nagy családjában — három fiú és négy leány közül — elsőnek született Sebestyén Gyula. Szentantalfán 1864. március 7-én látott napvilágot. A csecsemő koraszülött volt, nem is egészen hét hónapra született. Akkoriban az ilyen korúak általában nem maradtak életben. Felnőtt korában meghatottan emlékezett vissza arra, hogy megmaradását a nemes Asztalos családból való édesanyjának, Asztalos Eszternek köszönheti, aki hősiezen nagy erőfeszítésekkel tartotta életben. Természetesen a kisfiú testileg mégis elmaradt, ezért iskoláit

később kezdte el, és ennek megfelelően később is fejezte be: 8 éves, amikor az első elemibe iratják, és 20 éves, amikor érettségizik. A diákká nőtt Sebestyén az I—II. gimnáziumot Veszprémben, a III—VI. osztályt pedig Pozsonyban járta, hogy megtanuljon németül. Az utolsó két évet Debrecenben végezte.

A sokoldalú ifjúnak olyan érzéke volt a fizika—matematika iránt, hogy matematikatanára a pályaválasztásakor ezt a szakot ajánlotta neki. De érdeklődött a magyar irodalom kérdései iránt is, és már ekkor elkezdte a népköltészet gyűjtését. Tanulmányi

előmenetele mégsem volt kitűnő. Magyartanárával valamilyen folklór témán vitába keveredett. A vitatkozó „szemtelenségét” a tanár megtorolta: az érettségin kettést adott. A tanári hiúság megsértéséért kapott rosszabb jegy következtében az érettségi nem kitűnő, hanem jeles eredménnyel zárult. Sebestyént ez nem keserítette el. „Majd megmutatom az egyetemen, hogy mire vagyok képes, mit tudok.” Az érettségi bizonyítványt 1884. júl. 1-én szerezte meg. Ekkor már kitűnően tud németül és latinul. 1884-ben, tehát a középiskola elvégzése után azonnal beiratkozott a budapesti egyetem

bölcsészkarán a magyar filológiai szakra. Magyar nyelvészetet és irodalmat, német nyelvészetet és irodalmat, továbbá esztétikát hallgatott. „A magyar irodalomra Gyulai, a németre Heinrich, az esztétikára Beöthy, a rokonnépek őstörténetére Budenz oktatott. Mikor a kezük alól kezdtem kiöregedni, az a szerencse ért, hogy Gyulai és Heinrich megbízott az engedélyezett modern filológiai szeminárium szervezésével. Kaptam Cserni Ernő piarista tanárjelölt személyében segítséget, egy udvari helyiséget, hosszú asztalt, székeket, függőlámpát és üres könyvespolcokat. Az utóbbiakkal

kapcsolatban folyószámlát lehetett nyittatnom a könyvkereskedésekben.” Sebestyén szavait leánya ezzel egészítette ki: „Az egyetemet végig jelesen végezte. Gyulai Pálnak, aki köztudomásúan nem volt barátkozó ember, egyik legkedvesebb tanítványa volt.” Az egyéves önkéntességet egyetemi hallgatóként töltötte le 1885. okt. 1. és 1886. okt. 1. között. Mint írja: „Önkéntességet szolgáltam a Klágenfurti 7. gyalogezredben s tisztvizsgai bizonyítványom alapján hadapróddá neveztettem ki a debreceni 39. sz. gyalogezredhez.” Tiszti kinevezését azonban többszöri felszólítás elle-

nére sem kérte. Közös hadseregi tartalékba tartozott 1894. dec. 31-től 1899-ig, 1899-től népfelkelő. „Apám utálta a katonaságot — mondta Ella leánya — és mindent, ami ezzel összefüggött. Mikor Klágenfurtban szolgált, lefokozták, mert nagyon szórakozott volt. Ment az utcán és egy tisztnek nem tisztelgett. Az leszidta és megkérdezte, hányadik ezredben szolgál? Hirtelen nem jutott eszébe a szám, levette sapkáját, azon megnézte a számot és jelentette, hogy a 39.-ben. Erre lefokozták. Másik katonatörténetet is emlegetett. Oktatták és a tanár csak úgy szólította: »Sie Ungar«. Ezt kikérte

magának, mert van becsületes neve, ő nem »Sie Ungar«. Korlátoltnak tartotta a katonai szellemet. Pacifista volt. Például nem ismerte el, hogy van úgynevezett »tishti becsület«, becsület csak egy van, mert a becsület egyféle.”

Még egyetemi hallgató, amikor 1889. aug. 10-től ideiglenes minőségben napidíjas alkalmazott a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Egyetemi tanulmányait az 1891—92-es tanévvel fejezte be. 1893. febr. 10-től könyvtári gyakornok, márc. 31-től pedig könyvtári segéd. A következő évben, 1894. szept. 18-án feleségül veszi Varga Etelkát, Varga István kecs-

keméti születésű ref. kiskereskedő lányát. Varga Etelka anyja délnémet származású volt, Frólich Jozefa. „Varga Istvánnak kiskereskedése volt Budapesten, az Andrássy út sarkán, üveg és porcellán kereskedés. Hamar elkezdet betegeskedni, ezért visszavonult az üzlettől és Rákosszentmihályon éltek, amikor apám megkérte anyám kezét, aki még nem töltötte be a 18. évét. Anyám, Varga Etelka nagyon szép asszony volt.” Sebestyén ekkor kerek harminc éves. A következő évben (1895) meg is születik első gyermeke, Gabriella, és két év múlva megszületik első fia, István. 1898-

ban a Nemzeti Múzeumban segéd-
őrré léptetik elő. 1898 nyarán a
bécsi, seitenstettini, párizsi, baseli,
luzerni, einsiedelni, zürichi, sanct-
galleni, sanct-pauli és a grazi
könyvtárakban kutatott magyar
vonatkozású emlékek után. 1899-
ben megszületik második fia,
László. 1900-ban állami képviselet-
ben részt vett a párizsi nemzetközi
vallástörténeti és folklorisztikai
kongresszusokon. Az egyetemi
végbizonyítványt csak doktori
szigorlata előtt kérte ki: 1901. ápr.
30-án kapta meg. Ugyanez év
június 6-án nyerte el a bölcsész-
doktori címet, az *Adalékok a közép-
kori énekmondók történetéhez* c.

disszertációjával. Ugyanebben az évben, okt. 12-én múzeumi őrré nevezik ki. Ebben a minőségben 1904 nyarán a Magyar Nemzeti Múzeumtól nyert segéllyel hosszabb külföldi tanulmányutat tett. A különböző könyvtárakat kereste fel. Tanulmányozta Bécsben az udvari, az egyetemi és az érseki könyvtárat. Meglátogatta a salzburgi tanulmányi, valamint a bencés, a müncheni állami, az erlangeni egyetemi, a jenai egyetemi, a weimari nagyhercegi, a göttingeni egyetemi, a wolfenbütteli braunschweigi nagyhercegi, a berlini királyi, a lipcsei egyetemi és városi, a drezdai királyi, vala-

mint a prágai egyetemi könyvtárakat. A katalóguskészítés módszereit és rendszereit tanulmányozta, de részletesen leírta az ezekben a könyvtárakban őrzött Korvin-kódexeket is.

1905. júl. 18-tól címmel és jelleggel igazgató-örnek nevezték ki. Ugyanebben az évben nyeri el *A magyar honfoglalás mondái* c. munkájával a Magyar Tudományos Akadémia levelező, valamint a Kisfaludy Társaság rendes tagságát. A családi hagyomány szerint az akadémiai székfoglaló felolvasásakor otthon felejtette a szöveget. A székfoglalót pedig felolvasni kellett. Üres papirokat

vett hát a kezébe, s úgy tett, mintha azokról olvasna fel. Senki sem vette észre, hogy a lapokon nem volt írás. — 1907-ben a Magyar Nemzeti Múzeum támogatásával megkezdte a dunántúli kolostorok emlékeinek a tanulmányozását. A Folklore Fellows 1911-ben alakult magyar osztályának ő lett az elnöke. Bán Aladár titkárral megszervezte és irányította a néprajztudomány társadalmi gyűjtőhálózatát

A tudós kutatók egészségtelen szokása szerint általában éjjel dolgozott. Rendszeresen éjszakázott, nem számított ritkaságnak, ha kettőig, háromig fennmaradt.

Hiszen a könyvtárba kilenc óra után kellett csak bemennie

1913-ban Észt- és Németországban, valamint a négy skandináv országban ismerkedik a folklór-kutatás eredményeivel.

A Tanácsköztársaság idején tudománypolitikai elképzeléseiről Szamuely Tiborral és Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztossal folytat megbeszéléseket.

A Magyar Néprajzi Társaság 1919 márciusában tartott közgyűlésén *A szocializmus és kommunizmus etnológiája* címen tartott elnöki megnyitó beszédet s többek között leszögezte: „A magyar nemzet kialakulásának kezdetét

jelző törzsrendszerrel tehát igazolható, hogy a kommunizmus nem tartozik az emberi társadalomnak átformálásán munkálkodó szociális törekvéseknek történetileg és szociológiailag igazolhatatlan utópiái közé.”

A Tanácsköztársaság után nyugdíjazzák, visszavonul mind a tudományos, mind a tudományszervező munkától.

Balatonszepezdi magányában nem a tudomány, hanem a művészet embereivel érintkezett.

25 levele volt Bartóktól, amerikai emigrációjából küldte a nagy mester, s nagyon mély barátság fűzte Móricz Zsigmondhoz. Egyik

könyvét például így dedikálta Sebestyénnek: „Kedves barátomnak, a magyar nép nagy látójának.” Amikor Móricz Zsigmondot is elmarasztalták baloldalisága miatt, Sebestyén Gyulától rossz néven vették ezt a barátságot, s figyeltették, hogy hányszor találkoznak. — Ápolta szépirodalmunk elhunyt nagyjainak emlékét, így a balatonfüredi Jókai-emlék felállítását (1925), a Balaton pantheon megtervezését (1932). Eme terv szerint pl. a költő Zrínyi emlékműve Keszthelyen, Berzsenyié Fonyódon, Pálóczi Horváth Ádámé Szántódon, Csokonaié pedig Tihanyban lett volna.

Balatoni visszavonultságában két szenvedélyes szórakozása volt: a szőlészet és a horgászat. Borait kezdettől maga kezelte, maga derítette. Nagyon sok elismerő oklevelet kapott. A szüreti mulatság alkalmával azzal a kis ágyúcskával lőttek mindig, amit finnországi útján kapott ajándékba. Sebestyén jó boraihoz egy anekdota is fűződik. Még visszavonultsága előtt — 1907-ben — Pécsen tartották a múzeumok és könyvtárak országos kongresszusát. A Nemzeti Múzeumot Sebestyén képviselte, Wlassics Gyula miniszter elnökölt. A nagy közebed után elmentek a városban rendezett országos ki-

állításra. A borpavilonnál egyenesen az ivóba tértek. „Keveset iszunk, de aztán jó legyen — mondta ott Wlassics az előtte hajlongó személyzetnek. — Szerencsére ma a kiállítás legjobb borai vannak soron — szólott a kokárdás főnök, személyzete pedig nyitogatta a butéliákat. Bezzeg nagy volt a meglepetés (persze az enyém volt a legnagyobb — írja Sebestyén), mert a borok címkéin az én nevem volt olvasható. Az 1907-ik évi országos kiállításon az a nem várt kitüntetés ért, hogy balaton-szepezdi és révfülöpi boraim lettek legelsők a pecsenyeborok között. — Aztán mi az ára

ennek a bicskanyitogató lőrének?
— kérdezte incselkedve Wlassics.
— Ó kegyelmes uram — szólt
a kokárdás úr — három szakértő
bizottság határozott úgy, hogy
ennek decije a kis emlékpohárral
együtt 99 fillér, mert 100 fillérnél
már a tokaji aszúk következnek.
Mikor távoztunk, Wlassics hoz-
zám hajolt és megkérdezte: — Te,
mit kell fizetned napjára ennek a
cégéres gazembernek?”

Másik szenvedélyéhez, a hor-
gászáshoz is fűződik anekdota.

„Balaton-Szepezden a világ-
szép Csuknál horgászgattam —
írja —. Mögöttem a műúton hir-
telen megállt egy autó s a bennü-

lők kiugráltak. Csodálták a kilátást. Közben leszólt hozzám az egyik úr: — Hé, öreg! Mi a dűlőneve ennek a helynek? — Csukorr — válaszoltam. Nyomban leszólt egy másik úr: — Mondja kend, nem úgy hívták ezt régen, hogy csukaorra? — Nem kérem. Ennek a Balatonba könyöklő erdős résznek nagyon régen is Csuk volt a neve. Ó-bolgár nyelven ez könyököt jelent. Suidas kilencedik századi görög lexikona megemlíti, hogy itt, a Balaton vidékén, bolgár bortermelők laktak. Az úri társaság gyorsan autóba ült s engem megsüvegelve, továbbautózott. Egy rossz horgászóköpeny

vezette félre őket. Mert ez annyira ütött-kopott volt, hogy a háznépem is elnevezte »díszmagyarnak«.” Nemcsak szellemileg volt aktív és friss. A családi hagyomány szerint még 70 éves korában is átúsztatta a Tihanyorr és Szántód közötti távolságot.

Szellemi frissességét élete utolsó pillanataig megtartotta. A háború izgalmi ártottak meg, egyszer elcsúszott, combnyaktörést szenvedett, amiből nem tudott kigyógyulni. 82 éves korában, 1946. február 12-én halt meg. Három hét híján megélte a 83 évet. Szépen faragott fejfás sírja Köveskál temetőjét díszíti.

A TUDOMÁNYOS KUTATÓ

A *Tudományos Gyűjteményekben* (1838) jegyezte fel a Zala megyei Nova esperese, hogy a göcseji falvakban karácsonykor, amikor máshol betlehemesek háznak, néhány serdülő ifjú csapatba verődik, s a házak ablakai előtt sajátos dalokat énekelnek. Ezt az alkalmi szokást a nép regölésnek, a benne részt vevő énekmondókat regösöknek nevezi. Kriza János a *Vadrózsák* 1863-ban megjelent kötetében az Udvarhely megyei Kénosról közölte „ó-

28

székely regesek dalát”. Hiába igyekezett újabb változatokat találni, ez más területen sehol sem sikerült. Viszont Heltai Gáspár 1552-ben kiadott *A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való dialógus* c. munkájában rábukkant arra, hogy a regölést a XVI. sz. derekán bizony még ismerték Erdélyben. A Néprajzi Társaság folyóirata, az *Ethnographia* első hat évfolyama összesen öt regös-éneket közölt.

Ennyi volt az előmunkálat, midőn 1897 végén, tehát két évvel azután, hogy Vikár Béla a világon először alkalmazta sikeresen a fonográfot népzene rögzítésére,

Sebestyén hozzákezdett a regös-
énekek rendszeres összegyűjtésé-
hez.

Két kötetben hordta egybe és
értelmezte a regösök eddig szinte
ismeretlen gazdag anyagát Sebes-
tyén.

Az ország magyarlakta területét
felölelő gyűjtő munkát hírlapi
felhívásokkal kezdte meg. Az így
elért kezdeti eredmények láttán
a Kisfaludy Társaság elnöksége
megbízta és anyagilag segítette,
hogy a regösök szereplését a hely-
színen tanulmányozza, fonográf
segítségével énekeik szövegét és
dallamát lehetőleg híven össze-
gyűjtse. Teljes négy éven át folyt

a munka, 179 községben figyelte meg a regösök szereplését, énekeik szövegét, sőt részben dallamait is. Mivel a kutatás nyomról nyomra haladt, pontosan megállapíthatta a regölő népszokás földrajzi elterjedtségét. „Elmondhatjuk, hogy néprajzi szempontból ezt a hat dunántúli és egy erdélyi vármegyére terjedő nagy területet végleg kimerítettük.”

Természetesen az összegyűlt anyag nem egyértékű: néhol versek maradtak meg, másutt dallamok, megint másutt csak töredékek. De vessünk egy pillantást magukra a versekre.

„Egyöttünk, eegyöttünk Szent
István szolgáji,
Régi szokás szerint szabad meg-
tartanyi,
Hej rege rejtem!

Regöjjünk, regöjjünk a házi
gazdának
Hat szép ökröt

....

Haj rege rejtem!

Regöjjünk, regöjjünk ennek az
(Istvánnak)
Egy szép leányt.

....

Haj rege rejtem!

Regöjjünk, regöjjünk, ennek a
(Márinak)

Egy szép legényt

.....

Haj rege rejtem.”

Csak jóval Sebestyén halála után,
Pais Dezső magyar nyelvi elemzése,
valamint a szibériai sámánénekek
általunk végzett összehasonlító
vizsgálata mutatta meg, hogy a
haj rege rejtem az egykori magyar
sámánénekek emléke, jelentése
pedig: „haj! révüléssel révülök.”

Az egyetemen magyar—német
szakra iratkozott Sebestyén, de
Gyulay, Beöthy, Budenz és Hein-
rich tanítványaként régi történe-

tünk és népi műveltségünk avatott bűvára lett, mert mindig a magyar őstörténet foglalkoztatta. Nem véletlen tehát, hogy doktori értekezését éppen azokról a középkori magyar énekmondókról írta, akiknek — feltevése szerint — egyenes utódai a kifordított sapkában, rongyos ködmönben, nyírfakéreg-bocskorban értelmetlenné kopott rigmusokat éneklő zalai regösök. Akadémiai levelező tagságát is történeti témával nyerte el: a magyar honfoglalás mondáinak két gazdag kötetével, amelyet a Kisfaludy Társaság millenniumi pályázatának alábbi kérdésére írt: „Kíváncsatik a magyar honfoglal-

lás mondáinak és költői feldolgozásainak történeti és kritikai ismertetése.” A millenniumi díjjal jutalmazott pályamű kiadását a Kisfaludy Társaság ideiglenesen elhalasztotta. „A kiadásról — írja Sebestyén — ama hő óhajom következtében mondott le, hogy a magyar költészet nehezen hozzáférhető régi kincseit, főként pedig az Árpád-kori mondák forrásait, történeti vonatkozásait s a magyar—hun mondák kialakulásának fölöttehiányosan ismert módozatait további vizsgálatok tárgyává tessesem. Így írtam a honfoglalás titokzatos krónikásáról, Anonymusról, külön monographiát; össze-

gyűjtöttem a regös-énekek összes népi emlékeit s kiderítettem, hogy az Árpád-kori udvari énekmondók ugyanazoktól a pogánykori regösöktől származtak, akiknek keleti eredetű újévi alakoskodását és rituális jellegű alkalmi énekmondását a nép híven utánozta s a XI. század óta máig sem feledte el; kutattam a honfoglalás idején keletkező végek emlékeit s a rajtuk elhelyezett hun—avar, kozár—kabar és gepid eredetű székely határőrök történetének ama vonatkozásait, melyek nélkül a magyar hun-monda keletkezését és kialakulását megmagyarázni nem lehet; végül írtam néhány olyan

értekezést is, a melylyel a mondák
részletkérdéseit és benső össze-
függését kívántam előzetesen meg-
világítani (Damasek istenről. 1896.
— Haláltalan Detre. 1900. —
Gyászmagyarok. 1900. — A hun—
avar—magyar kapcsolat mondái.
A folkloristák 1900. évi párisi
nemzetközi congressusán bemu-
tatott francia nyelvű dolgozat).

Azt hiszem, előmunkálataim
jelzésével nemcsak művem kiadá-
sának jogos késleltetését sikerült
igazolnom, hanem azt is, hogy
most a gyökeres átdolgozás elől
csakis időközben felhalmozódott
eredményeim mellőzésével lehe-
tett volna kitérnem.”

Sebestyén Gyula több mint nyolc évtizedes pályafutása (1864. március 7 — 1946. február 12.) a tudomány több területén is eredményeket hozott: vizsgálódásai kiterjedtek a történettudománytól kezdve az irodalomtörténeten át a néprajztudományig.

A kutatóra emlékezve láttatnunk kell a tudóst, a tudományszervezőt, meg kell mutatnunk szakterülete egyes ágaiban kiérdemelt helyét, az idő rostáján mindmáig le nem hullt eredményeit, akár a népköltészet, akár a hitvilág, akár a népszokások körében érte is el azokat.

Úgy véljük, hogy elvi, mód-

szertani alapvetésével kell kezdenünk a sort. Igen tanulságos, hogy mindjárt néprajzi folyóiratunk első számában megjelent tanulmányát kell idéznünk, amely egyúttal első néprajzi cikke is. „A népköltészet tanulmányozásának célja — írja —, hogy a nép szellemi életének költői oldalát a maga valójában híven feltüntesse. E végre aztán nem elég, hogy a puszta adatokat határra halmozzuk; hanem azt is tudnunk kell, hogy mi bennök az eredeti, mi a kölcsönzés, s az eredetiben mi a jellemzetiesen faji [ma úgy mondanók: nemzeti], mi az általános, illetőleg az idegennel lényegileg

azon egyszerű törvénynél fogva egyező, hogy egymáshoz hasonló viszonyok, közös körülmények az egyszerű nép szellemi életében meglepően hasonló eredményeket szülnek.” Sebestyén Gyula tehát csaknem háromnegyed évszázada felveti már a leíró vizsgálatok mellett az elemző, éspedig az összehasonlító kutatások szükségességét. Sőt mi több, nemcsak az általános elvet fejt ki, hanem a legfontosabb módszertani tételeket is: felismeri és megfogalmazza az etnikus sajátosság, valamint az Elementarge-danke elvét. Ebben a cikkében még egy fontos gondolatot

találunk: „Ismernünk kell továbbá a saját népköltési adalékaink egymáshoz való viszonyát és az egész népköltészet viszonyát a műköltészethez.” Ezzel a korszerű gondolattal kapcsolatban csak egyet sajnálhatunk, ti. hogy a népköltészet-kutatás részben még ma is csak megoldandó feladatként hangoztatja ezt.

Hasonlóképpen fölvetette az élő népi kultúrának a történeti néprajzi adatokkal való összehasonlítását is, amikor az 1208 és 1235 között lefolytatott jogi esetek hivatalos lajstromával kapcsolatban ezeket írta. „Mivel a nagyváradai káptalan a rendelkezésünk-

re bocsátott mintaszerű kiadással hazafias adóját immáron leróttá, elvárjuk... hogy adójukat elvégre azok a tudományágak is lerójják, a melyek a becses kútfő nemzetközi és hazai sajátosságainak megállapítására hivatva vannak. Erős meggyőződése, hogy ez az adósság függőben marad addig, a míg az összehasonlító néprajzunk a ráeső tekintélyes részt nem törlesztette le.” Mi is ez az időrendbe szedett váradi tüzespróba-lajstrom? — Ha a bíró nem tudta a peres felek között az igazságot megállapítani, belátása szerint vagy a vádlót, vagy a vádlottat, rendszerint inkább az utób-

bit, rábízta egyik tekintélyes szava-
hihető emberére és megparancsol-
ta neki, hogy a peres feleket Nagy-
váradra vezesse. Itt a poroszló
előmutatta a bíró pecsétjét vagy
levelét és a káptalannak átadta
a tüzesvas-próba alá vetendő sze-
mélyt. Ekkor megkezdődött a
papság közreműködése az igaz-
ság kiderítésében. A tüzesvas-
próbára ítélt személynek először
is bekötözték és lepecsételték a
kezét. Ezt azért tették, mert általá-
nosan elterjedt az a vélemény, ha
valaki bizonyos füvekkel a kezét
bekeni, akkor a vas nem égeti meg.
Lepecsételt kézzel a füveket azon-
ban nem használhatta. A próbára

kitűzött napon tüzet raktak a templom előtt. A szertartás az-
zal kezdődött, hogy a pap meg-
áldotta a tüzesvas-próba helyét és
a tüzes vasat. A litánia végeztével
a pap a vas felett három imádságot
mondott és meghintette szentelt-
vízzel. Azután beletették a vasat
a tűzbe és . . . felemelték a tüzes-
vasat, a próbára vetett személy
pedig így kiáltott fel: „Nem biza-
kodom semmiféle bűbájosságban,
sem a füvek erejében, hanem bíz-
ván a mi Urunkban, Jézus Krisz-
tusnak most magához vett testé-
ben, megfogom a vasat.” Ekkor
valóban megfogta s néhány lépés-
sel a templomba vitte. De ezzel

44

még nem fejeződött be a vizsgálat! A tüzes-vas hordozás után a próbára vetett személy kezeit azonnal bekötötték és újra lepecsételték a káptalan pecsétjével. Három nap múlva történt a döntés: a lepecsételt kezek felbontása. Ha akkor a próbára vetett személy tenyere ép volt, ha akár kissé megperzselődött is, de szépen behegedt, ártatlannak mondták, ha azonban még sebes volt, a poroszló visszavitte a bíróhoz, hogy büntetést mondjon ki rá.

Sebestyén érdeklődése a szellemi kultúra igen széles területére terjed ki. Elemzi vagy gyűjti a néphit, népszokás, népi humor, nem

utolsósorban pedig a népköltészet jelenségeit, mégpedig a lírai daloktól a balladákön át a mondákig és a mesékig.

A téli népszokásokon kívül a tavasziakat is vizsgálja. A pünkösdi királyné ünnepének a tanulmányozásakor egyfajta magyarázatot ad a pünkösdi játékok tarkaságára.

Minthogy a húsvét ünnepe a 325-i nicaei zsinat határozata óta a március 21-i tavaszi napéj-egyenlőséget követő holdtölte utáni első vasárnapra esik, az ötven nap múlva következő pünkösd is változó ünnep. Az így felölelt május 10 — június 13-i idő-

köz folyton változó ünnepe tehát a keresztény hitre térített népeket arra indította, hogy ezzel hozzák kapcsolatba régi májusi és júniusi szokásaikat. Ez az oka annak, hogy az európai román, germán és szláv népek pünkösdi rítusai rendkívül változatosak. Részint régi májusi pogány eredetű tavaszi évszakot, néhol évet is kezdő márciusi ünnepi szokásokat őrzött meg, részint — különösen ahol a népszokás még az ó- és új-naptár használatának a kereszteződése idején alakult ki — a június 24 táján elhelyezett nyári napfordulati, vagyis a nyárkezdő szent Iván napi emlékeket rögzítette.

„A tél felett diadalmaskodó tavaszi virulás pogány ünnepei oly mélyen gyökereztek a természet emlőin csüngő egyszerű nép naiv lelkében, hogy a szép tavaszi keresztény ünnepet inkább csak alkalomnak tartotta ősi hagyományai ápolására. A hol a pünkösdi ilyen hagyományokba ütközött, ott nincs is nyoma annak, hogy a későbbi pünkösdi szokások kialakulásához a Szentlélek eljövetelének fenséges egyházi ünnepe szolgáltatott volna valami tartalmat és indítékot. Délen, a tenger-melléki országok ünnepi gyakorlata már korán felkarolta ugyan a virághintést, de mivel a lithurgia

ezt csak a húsvétot megelőző virágvasárnapon ismerte el, azt kell hinnünk, hogy az itt említett analógia révén egy olyan pogány eredetű világi szokás kezdett érvényesülni, a mi utóbb csakugyan rászolgált a mellőzésre, sőt az egyházon kívüli üldözésre is. Északon, a hol a tavaszi napsugár később győzedelmeskedett, pünkösdi alkalmából hajlandók voltak meghurczolni, megtépni s vízbe szórni a tél symbolumának tekintett szalmabábokat. Ezzel szemben ugyanott ünneplés tárgya lett a viruló tavaszt symbolizáló májusi menyasszony. Sőt, hogy a diadal teljes legyen, a lombbal, virággal

elárasztott szép arának társa is akadt a tél legyezőjét symbolizáló hős májusi királyban.”

Mivel ezeknek a népszokásoknak a jelentése idővel elhomályosult, azért a pusztulás, idegen járu-lékokkal való keveredés, az értelmetlen alakítás és torzítás olyan folyamata indult meg, amelyből a régi hagyomány pontosan megállapítható elemeit kiválasztani s az így nyert törmelékekből a népszokás eredeti formáját rekonstruálni szinte lehetetlen. Sebestyén szerint a gyér történelmi adatok segítségével egyelőre csak az bizonyítható, hogy régebben a pünkösdi király és királyné együttes

50

sen szerepelt még ott is, ahol utóbb az egyik vagy másik fél egészen kikopott.

A szokások gazdag anyaga mellett nem feledkezik el a szinte napjainkig mostoha gyermeknek maradt népi humorról sem.

A *Dunántúli szójátékok* elé írt bevezetőben arra hívja fel a gyűjtők figyelmét, hogy az eddigi anyag azért hasznavehetetlen, mert nem vette figyelembe az etnikai sajátosságot, az ő szóhasználatával a „faji jelleg bélyegét”. „Népünk humorának rendkívül gazdag ere van. Ha az unalmas téli estéken, ünnepnapokon, vagy a nyári dolog idején társaságba

verődik, tréfás anekdotáinak, szellemes mondásainak vége-hossza nincs. Vénája mértékéről, sajnos, ma még csak tapasztalatból beszélhetünk. Gyűjteményeink legtöbbje folklorisztikai szempontból hasznavehetetlen. Gyűjtőink szemelőtt gyakorlati cél, az irodalmi fogyasztás lebegett. Az anyagot vették ott, ahol megfoghatták. Vették a néptől is, de amit kaptak, szabadon alakították, öltöztették, félnépi, irodalmi, sőt idegen termeléssel is összekeverték. Mióta a rövid időközökben megjelenő élclapok irodalma létrejött, az idegen gyűjteményekre támaszkodó nemzetközi kalózkodás még

jobban elfajult. Míg tehát teljesen megbízható újabb gyűjteményekkel nem rendelkezünk, a hazai termelés aranyát a faji jelleg bélyegének segítségével kell kiválogatnunk. E bélyeg nyomát legvilágosabban azokon a csekély értékű holmikon találjuk meg, amelyeket az irodalomban szójátékoknak nevezünk. Az alábbi példák azt bizonyítják, hogy a nép birtokában (talán azóta, mióta az iskola beszélni is tanítja) már ilyen tudatos nyelvhasználatra valló termékek is találhatók.”

Sebestyén a regös-énekeken kívüli verses műfajokkal is foglalkozott. Egyik kisebb közleményé-

ben például Petőfi népdalgyűjtését, a másikban pedig balladáink egykori országos elterjedtségét tárja fel.

Irodalomtörténetünk és folklorisztikánk két nagy értékű népdalgyűjteményről, Csokonai és Petőfi népköltési gyűjtéseinek az eredményéről Sebestyén idejében csak azt tudták, hogy voltak, kéziratuk azonban nyomtalanul elkallódott, elveszett.

Petőfiét Erdélyi János a *Népdalok és Mondák* 1846-ban megjelent I. kötetének előszavában említi meg. Erdélyi János a Kisfaludy Társaság megbízásából 1844 elején hírlapi felszólítás útján népköltési

gyűjtést indított s midőn a beérkezett gazdag eredményből a társaság *Magyar Népköltési Gyűjtemény* című nagy vállalatának említett első kötetét kiadta, az előszó-
ban 95 gyűjtőt nevezett meg. E sorozatban: „35. Petőfy”.

Sebestyén egyik kisebb közleményében megállapítja: „A költő 1844-ben megjelent »Versek, 1842—1844« című első kötetének bizonyága szerint 1842-ben 3, 1843-ban 12 népdalt írt; míg 1844-ben, vagyis a Kisfaludy Társaság országos gyűjtésének első évében, már 21 népdal, 3 néprománcz és a »János Vitéz« című verses népmese lett az eredmény . . . Mivel

e pontnál minden ismeretünknek vége szakad, határtalan örömmel kell fogadnunk azt az eseményt, hogy Petőfi népdalgyűjtésének kézírata megkerült. Megkerül a Kisfaludy Társaság 1844—1848-ki országos gyűjtésének ama kéziratával egyetemben, a melyet a szabadságharcz kitörése óta mostanig a Kisfaludy Társaság hatalmas szállásadója, a M. Tud. Akadémia őrzött meg a maga kézirati kincsei között.”

Az *Egy ó-magyar ballada bereg-vármegyei változata* közlésekor fejtette ki Sebestyén a ballada elterjedtségéről való nézetét. „Mióta Kriza János gyűjteményeiben az

ó-székely balladák nagy tömege napvilágot látott, egyre mélyebb gyökeret vert Gregus Ágostnak és Gyulai Pálnak az a tanítása, hogy a székelylyel szembeállított magyar népköltés ballada-termő ere szegény s a mi keveset nyújt, annak tartalma leginkább a betyár-romantika szűk körében mozog, formai tekintetben pedig annyira lírai, hogy a népdal hangján csengő előadás még lírai románczokká is csak ritkán tud benne összehömrölni. Erdélyi János, Pap Gyula gyűjteményeiben a M. Nyelvőr s a Kisfaludy-Társaság köteteiben merültek ugyan fel olyan adalékok is, a melyek nem

a szegénylegényekről szóltak s drámai előadásuk is a székely balladákéhoz hasonlított. Ezért tartotta Greguss megengedhetőnek, hogy »ebbeli népköltészeti kincseink nagyobbára elvesztek«. Az újabb magyarországi gyűjtések a régebbi megfigyelőkre alaposan ráczáfolnak. Kiderül, hogy a magyar néphagyomány mélyebben fekvő rétegei balladákban épp oly gazdag, mint a székelyeké. A hamis látszatot egyrészt az idézte, hogy Kriza és társai jóval buzgóbbak voltak a magyarországi meddőbb gyűjtések munkásainál; másrészt pedig előidézte az is, hogy a hagyományait hívebben

ápoló konzervatív székelység epikai emlékeit a feledés még nem takarta el oly mélyen, mint a magyar epikáét. Azt, hogy még az Alföldön is bőven bányászhatók ki ó-magyar balladák, először Kálmány Lajos öt kötetes szegedi és szegedvidéki gyűjteménye tette nyilvánvalóvá. Dr. Sebestyén Gyula tavaly megjelent kötete pedig arról győzött meg, hogy a Dunántúlon még a székely balladák ősrégi változatai is felfedezhetők. Újabban Kodály Zoltán Felső-Magyarország nyugoti részeiből e folyóirat [az Ethnographia] hasábjain közöl hasonló régiségeket. Mivel az

adalékok e tömege máris kétségtelenné teszi azt, hogy a székely balladák gondolatritmusos és mégis tömören drámai előadása tulajdonképpen sajátja volt a régi magyar epikának is, nagyon kíváncsós, hogy gyűjtőink e téren mindent megmentsenek, a mi még megmenthető. Erre való tekintettel ide iktatunk egy bereg-vármegyei régi balladát, mely *Három török úrfi* czímen a »Budapesti Hírlap« 1903. decz. 25.-i számában ... látott napvilágot.”

Sebestyén megállapításait az azóta folyt gyűjtés, az Ortutay—Kriza féle *Ballada* kötet mindennél kézzelfoghatóbban bizonyítja.

A népdalgyűjtést, amelyre még pozsonyi tanuló éveiben Thaly Kálmán buzdította, már diákkorában elkezdte. Mintha megfogadta volna Csokonai Vitéz Mihály szavait: hallgatta a „danoló falusit”, a „jámbor puttonyost”. Még egyetemi hallgatóként, tanárának és atyai barátjának, Gyulai Pálnak az ösztönzésére kezdte el szülővármegyéjének, Zala népe népköltészetének az összegyűjtését. Ennek a munkának a során felfigyelt egy akkor virágzó, de azóta eltűnt népköltési műfajra, a verses levelekre. Többnyire otthoni szerelmesüknek írtak így az idegen országba vitt katonák. A szépiro-

dalom is átvette ezt a formát. Gárdonyi Géza *Bakalevél* versét Dankó Pista meg is zenésítette. A pentaton indítású dallamot nemegyszer hallhattuk a két világháború között a budapesti kávéházakban, sőt bárókban is. A dunántúli nép szellemi műveltségének ez a hatalmas gyűjteménye, amely a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* VIII. köteteként csak 1906-ban jelent meg, feltárt anyagában újszerűen gazdag az előző kötetekhez mérten, hiszen azok javarészt meséket tartalmaztak. De olvassuk el erről a szerkesztő Vargha Gyula előszavát.

„Dr. Sebestyén Gyula, a magyar folklóre e kiváló munkása, Gyulai Pálnak a Kisfaludy-Társaság volt elnökének s e gyűjtemény akkori szerkesztőjének buzdítására ezelőtt húsz évvel kezdte meg szülőföldjén Zala vármegyében és a szomszédos vármegyékben a népdaloknak és a népi szellem egyéb költői megnyilatkozásának rendszeres gyűjtését. Fiatal lelkesedéssel látott a munkához s néhány év alatt egy egész kötetre való anyagot hordott össze. Örölnünk kell mégis, hogy gyűjteménye ily későn lát napvilágot, mert Sebestyén Gyula azóta sem pihent, gyűjtésének hézagait folyvást pótol-

gatta, s a lassankint fölhalmozódott anyagból nemcsak teljes, hanem egyúttal válogatott s aesthetikai szempontból is becses gyűjteményt szerkeszthetett.

E kötet különösen gazdag régi népszokások költői maradványai-
ban, melyek míg egyrésről sok becses művelődéstörténeti adatot nyújtanak, másrésről a nép leleményét s humorát sokszor megkapó közvetlenséggel csillogtatják. A karácsonyi mysteriumok és vízkereszti játékoknak addig ismeretlen gazdagságát tárta föl e gyűjtemény első kötete, rendkívül értékes irodalomtörténeti fejtegetése kíséretében; Sebes-

tyén Gyula gyűjtése nemcsak számos új darabbal egészíti ki ezt a sorozatot, hanem új elemmel is gazdagítja, a bábtáncoltató betlehemes játékokkal. Azonkívül énekekkel és verses mondásokkal átszőtt egyéb népszokásoknak is egész tárháza ez a gyűjtemény. A Balázs- és Gergely-járás, a pünkösddölés, a szent-ivánnapi énekek, a luczázás és a korbácsolás aprószentekkor, így teljességben, így gazdagságban egy gyűjteményben sem fordultak még elő. Új fejezetet alkotnak a nép fiainak verses levelei. A ki a népi lélek költői megnyilatkozásának törvényeit kutatja, sok tanulságot találhat e levelekben,

mert látja belőlök a különbséget a közvetlenül termett valódi népdalok közt s azok között a népi eredetű versek között, melyek a művelődés eszközének, az írásnak közvetítésével születnek. Végül a ráolvasások is új fejezetét teszik ki gyűjteményünknek, sok jellemző vonással s a rithmus változatos, élénk lüktetésével.

A kötetnek több mint felét balladák, románczok és dalok töltik meg. Újabb gyűjtéseink anyagát vizsgálva, nem igen tudunk szabadulni attól a lehangoló érzéstől, hogy népköltésünknek korábban oly gazdag ere kezd kimerülni, értékesebb darabok csak ritkán

kerülnek napfényre. Sebestyén gyűjteménye örvendetes kivétel. Egészében is felül áll az átlagon, egyes dalai pedig méltán helyezhetők egy sorba a régi gyűjtemények legértékesebb darabjaival. Különös figyelmet érdemelnek a balladák és rokonművek. Sebestyén Gyula méltán mutat rá a kötethez csatolt gondos és kimerítő jegyzeteiben arra a meglepő hasonlatosságra, mely e balladák némelyike és a székely balladák közt fennáll, s minthogy a Tisza mellékén is akadunk tartalmi és formai tekintetben hasonló balladákra vagy balladatöredékekre, nem látszik alaptalannak Sebes-

tyén Gyula sejtése, hogy ezek a régi magyar epikának maradványai. A régi magyar epika a székekelyek közt maradt ugyan fenn leginkább, de nem mondható kizárólag az ő tulajdonuknak, közkincse volt valamikor az egész magyarságnak, s csak később, a betyár romantika hatása alatt, alakult ki a régi epikától eltérő alföldi magyar ballada-typus.

A külső terjedelem tekintetében is nagyra nőtt kötetben aránylag szűk tér jutott a meséknek és mondáknak. A jeles gyűjtő a jellemző darabok gondos megválogatásával iparkodott ezt a hiányt pótolni; [míg a lakodalmi] versek,

68

tánczszólók és találós mesék közléséről helyszűke miatt kénytelen volt lemondani. E gyűjtemény azonban így is oly gazdag, hogy ismét egy nagy lépéssel viszi közelebb a Kisfaludy Társaságot kitűzött célja felé.”

Tehát a hatalmas kötet még nem is a gyűjtés teljes anyagát közli.

Szellemi műveltségünk élő anyagának igen elmélyülő gyűjtése mellett felismerte a történeti — néprajzi adatok becsességét is. Ennek következményeként nemcsak a *Váradi Regestrum* lajstromának a néprajzi érdekű anyagára hívja fel a néprajztudomány figyelmét:

Diószegi K. István XVII. századi prédikációiból néphit anyagot, egy XVIII. századi *Cantus* c. kéziratot füzetből pedig dalokat tár fel és tesz közzé. Ezekkel a kis közleményekkel igyekszik erősíteni tudományos köztudatunkban a történeti adatok néprajzi forrásértékét.

Nemcsak a recens néprajzi jelenségek leírásával és gyűjtésével, nemcsak a történeti néprajzi adatok jelentőségének a felismerésével jelölt utat a néphagyományok kutatói számára. Összehasonlító elemzései tudományunk mai állása szerint is helyes irányba mutatnak a magyar szellemi kultúra

vizsgálása terén, ugyanúgy, mint pl. az egyidőben megjelenő Jankó János féle halászati monográfia az anyagi műveltség kutatásában. Emlékezzünk csak a regölésről írt monográfiájára, vagy tekintsük végig pl. *A magyar varázsdob* című tanulmányát. Ez utóbbi kiindulásul hatalmas adatismeretre támaszkodva — lapp, szamojéd, osztják, vogul, altaji török, jakut, burját és tungúz példákat idézve — jelöli ki a mágikus erejű dob északeurázsiai elterjedtségi területét. De hallgassuk meg őt magát:

„A dobnak az ural-altáji népcsalád sámánkodásában rendkívül nagy és fontos szerep jutott. Az

áldozati szertartást vezető, betegeket gyógyító, jövődőt mondó, vagy a bűvészet valamely más ágában foglalatосkodó samán ezzel idézi meg s ebbe kényszeríti bele a szellemeket, ennek dübörgésével hozza magát és hallgatóit révületbe, ha pedig a dobot zörgető samán elvégre önkívületi állapotba jut, állítólag elszálló lelkét ez hordozza meg a szellemek világában.

A samán dob keletkezésének és elterjedésének korát még csak hozzávetőlegesen sem lehet megállapítanunk. A dél felől jövő keresztény, mohamedán és buddhista áramlat északon már minde-

nütt megtalálja, de sehol sem tudja végleg kiirtani. A múlt századi lappoknál és szamojédeknel szél-tére el volt terjedve, a keresztény osztjások és vogulok samánjai pedig még ma is úgy bűvölnek vele, mint az Altáj körül lakó tatárok, a Bajkál-tó vidékén élő burjátok, vagy a Kelet-Szibériában barangoló tungúzok és jakutok. A mongol és tibeti lamaiták a mindig egyfenekű samán-dobot kétfenekűvé alakították át s ugyanakkor elvetették a régi dob irhájának eget, földet és alvilágot egyaránt szimbolizáló ábrázolásait is.”

Ezután a magyar őstörténet tanulságaira hivatkozva elvileg

támasztja alá azt a lehetőséget, hogy a honfoglaló magyarság varázslói kezében is ott lehetett a dob. A kifejtettek alapján kezd az adatszerű bizonyításhoz: előbb történeti anyaggal (XVIII. sz.-i boszorkányperekkel), majd recens példákkal, miként a regös-énekek szövegeivel, illetve megfelelő rajzok segítségével varázslásra alkalmassá tett dob bemutatásával. Még a magyar varázsdob használati módját is valószínűsíteni tudja — lapp párhuzamok alapján.

Sebestyén nemcsak a táltosaink dobjának a képzetével foglalkozott, hanem a pogány magyarok ló-

áldozatával is. Már a Csengery szabta helyes úton halad a régi hitvilág megismerése felé, vagyis „ősvallásukat” az urál-altaji népek kultúrája segítségével igyekszik feltárni.

A megfelelő alkalmat a pogány magyarokról vallott egyik téves feltevés adta.

Bátky Zsigmond írt egy hozzászólást arról, vajon ettek-e a honfoglaló magyarok nyereg alatt puhított nyers húst. A kérdés azért vált időszerűvé, mert Pauler *A magyar nemzet története Szt. Istvánig* c. munkájában (1900) ezeket írta: „Nyers, szilaj természetüket, kegyetlen, kíméletlen hadviselésü-

ket még szörnyűbb színben tün-
tette fel némely félelmes vagy utá-
latos szokásuk: hogy nyers húst
ettek, melyet csak a nyereg alatt
puhítottak meg.” Bátky rámutat
arra, hogy egy huzamosan Tas-
kentban élő német kutató az aláb-
biakat figyelte meg: „A közép-
ázsiai lovas népeknél ma is meg-
van az a szokás, hogy útközben
a fölnyergelés előtt a ló hátának
nyergeléstől feltört sebeire vékony
nyers hússzeleteket raknak, mi-
előtt azokat sóval behintenek és
sósvízzel kimosták, hogy a sebbe
férgek ne teremjenek és gyorsab-
ban gyógyuljanak. Utazásaim
közben én is éltem ezzel a metho-

dussal és felette megfelelőnek találtam. Ez az eljárás adott okot az európai krónikaíróknak az említett mesére.”

A pogány magyarok lóhusevésével kapcsolatban Sebestyén megemlíti, hogy a magyarok lóhúsevésének emléke az Árpád-kori krónikákban is nyomot hagyott. A folyton bővített *Nemzeti Krónika* az 1046-i Vata-féle lázadás leírásában említi, hogy „Vatha átkozott és kárhozatos biztatására az egész nép feláldozta magát a gonosz szellemeknek és kezdének lóhúst enni és általjában kezdték a leggonoszabb vétkeket is művelni”. (*Bécsi Képes Krónika* 47.) Mivel

pedig Vata fia, Jánus, a „bálványimádás” régi híveit a latin szövegben magusoknak, incantatrixeknek, haruspexeknek nevezett tál-tosok, bűbájos asszonyok és varázslók igézéseivel és egyéb vallás-gyakorlataival izgatták, azért a pogányok lóhúsevésének szintén vallási jelleget tulajdonít, és felteszi, hogy csakis a lázadók sámánkodó áldozatainál játszott szerepet. Ilyen honfoglaláskori ünnepi áldozatokról — állapítja meg továbbá — egyébként még a XII. század végén is beszélt a hagyomány. Anonymus, aki a Bodrog vidéki mondákat igen jól ismerte, egy ilyen szívós életű helyi hagyo-

78

mány alapján említi meg (16. fejezet), hogy Ond, Ketel és Tarcál a Bodrog mentén egy hegyre (Tarcál hegyére) felvágattak „s azon helyen pogány szokás szerint egy igen kövér lovat leölvén nagy áldomást tőnek”.

„E szórványosan följegyzett s rendszerint későbbi hiányos értesülésen alapuló adatok érvényesítésénél — hangsúlyozza — tekintetbe kell venni, hogy a lóáldozás, lóhúsevés és kanczatej ivás a délebbi égöv alatt lakó összes uraltáji népeknél el volt terjedve. A XIII. századi tatárok lóáldozatait Rubruquis és Plan Carpin figyelte meg. Szerintük e nép

előkelőit egy háts lóval, egy kanczával és egy csikóval együtt temették el. Egy másik hátslovat leölnek, húsát megeszik, bőrét szalmával kitömik, s aztán négy rúdon felállítják s úgy temetik el. Mindezt azért teszik, hogy az elhunynak a másvilágon legyen csikaja, továbbá tejelő kanczája és háts lova. A szibériai török—tatár népek még ma is érintetlen fehér lovakat áldoznak s Radloff észleletei szerint (Aus Sibirien) a fellakmározott ló bőrét póznákra kifeszítve a szabad ég alatt hagyják.”

Mintegy húsz év múlva Soly-mossy Sándor is foglalkozott ezzel

a kérdéssel, természetes több adattal kiegészíthette Sebestyén közleményét.

A Sebestyén és Solymossy óta eltelt idő alatt a néprajzi gyűjtések megsokszorozták a párhuzamba állítható adatokat. Például az Altaj hegységben végzett gyűjtéseim során a lóáldozás emlékét egyaránt megtaláltam az északi és déli altaji törököknél. Ezek a népek, miként Radloff is megfigyelte, a feláldozott lovat megnyúzták, és pedig úgy, hogy a koponyát és a lábak csontjait a bőrben hagyták. Ezt azután hosszú rúdra terítették, amelyeknek a végét a koponyába szúrták és az egészet fer-

dén egy magas fához támasztották. A feláldozott ló bőre a felkelő nap felé nézett.

Ez az áldozási mód azonban egyáltalán nem csupán az altaji törökség sajátossága. Lovat öltek a szajáni törkök közül a beltirek, a Jenyiszej forrásvidékén lakó tuvák, sőt egykor a Baraba steppe XVI. században mohamedán hitre tért törökjei is.

De nemcsak az altaji, hanem az uráli nyelvcsalád tagjai is így áldoztak állatot, csak éppen nem lovat, hanem északi lakóhelyüknek megfelelően — rénszarvast. Az osztják szamojédok, (szelkupok) például nemzetségeként

82

más-más fánál végezték a szertartást. A Sas nemzetség nyírfa és vörösfenyő, a Fenyvesszajkó nemzetség a cédrusfenyő mellett ölte le a rénszarvast. Ezeket a fákat úgy nevezték: „az eget a földdel összekötő áldozó fa”. A két nemzetségnek volt közös fája is, egy nyírfa, ahol a két nemzetség együttesen a szelkupok törzsi áldozatát mutatta be. Rénszarvast fojtottak a jurák szamojédok (nyenyecék) is. A feláldozott állat bőrét a tundrán erre a célra földbe szúrt rudakra, az erdős tundrán pedig — miként a gyűjtő megjegyzi — fára helyezik az altaji törökökhöz hasonlóan. A tavgi szamojédok

dok (nganaszánok) különböző csapások idején a Naphoz imádkoztak, segítségét kérve. Ha a kérés teljesült, pl. a beteg meggyógyult, fehér rénszarvast öltek áldozatul a Napnak. A bőrt egy fához támasztott ferde rúdra terítették.

Legközelebbi rokonaink, a vogulok (manysik) és az osztjákok (chantik) lovat áldoztak. A voguloknál általában a rénszarvas az áldozati állat, az istenek előtt azonban a ló a legkedvesebb, kivált a fehér.

A lóáldozás régi jellemzője a keleti népeknek. Egy X. századi örmény forrás feljegyezte ezt a Kaukázusban megfordult hunokról is.

Néhány évtized múltával egy tudományos felfogásmód tökéletesen a múlté lehet. Sebestyén összehasonlító vizsgálatainak az eredményeit az idő ugyan már több esetben meghaladta, de kutatásának két alapvető jellemzője napjaink tudományos felfogásának is követelménye maradt: az etnohistóriai vagy etnogenetikai (az ő idejében „őstörténeti”) igényű összehasonlító kutatáshoz a magyar adatokat a rokonnépek, és a velük történeti kapcsolatban állt vagy álló népek kultúrájával vetendő egybe, és ennek a hasonlításnak széles körű anyagismeretre kell támaszkodnia.

Azonban nemcsak a honfoglaló magyarság népi műveltsége felé mutató jelenségeket elemzi avatott kézzel. Olyan szokások összehasonlító vizsgálatára is vállalkozik, amelyek a szomszédos népek kultúrájával mutatnak kapcsolatot. Ez az oka, hogy a regölésen kívül a másik téli népszokással is foglalkozott, a betlehemezéssel. Bábtáncoltató betlehemeseink szerepéről írva megállapítja: „Tapasztalataink szerint a nyugoti és déli határ-vármegyék regölő területének túlnyomó részén a betlehemezés már egészen kiszorította a pogány eredetű ősi népszokást. Vannak községek,

86

amelyekben ma még mindkét népszokást ápolják, de vannak olyanok is, ahol a betlehemesek a regös-ének szövegére már csak emlékeznek. Arra is van példa, hogy a regös-ének szövegében az érintkezés következtében mysteriumi részek keveredtek. Mivel a regölés tulajdonképpen értelmét a nép ma már nem ismeri, nagyon valószínű, hogy az alkalmi ünnepi vonatkozásokkal telített, minden ízében érthető és tetszeztősebb látványosságokkal kapcsolatos betlehemezés később is folytatja még hódításait.

Noha alig hihető, hogy a nyugoti szomszédoktól származó

betlehemezést népünk minden egyházi indíték nélkül, tehát közvetlenül a nyugoti és délnyugoti magyar nyelvhatár regös-területén, mintegy átszűrve vette volna birtokába; annyit a regös-énekek ismerete alapján mégis megállapíthatunk, hogy a két karácsonyi, illetőleg karácsonyi—újévi népszokás találkozása, a betlehemezés szintén nyomot hagyott.”

Mivel Sebestyén feltette, hogy betlehemes játékaink kialakulásában a régebbi eredetű regösök is bizonyos tekintetben közrejátszottak, a betlehemezést főként a regös-terület közelében figyelte meg. Így tárult fel előtte

az a tény, hogy a dunántúli betlehemes játékok teljesebb, illetve kopottabb tagjai között ugyanolyan rokonsági kötelék lappang, mint a közös őstől származó regös-énekek csoportjai között. Azok az épebb szövegű változatok vezettek nyomra, amelyeket a dunántúli bábtáncoltató betlehemesek őriztek meg. Éppen ezért arra törekedett, hogy ne annyira a változatosabbnak tetsző romlott, csonka és toldott-foldott szövegek, hanem a bábtáncoltató csoportok kevésbé eltérő változatai kerüljenek a gyűjteményébe.

„A hazai s a velük egyező külföldi emlékek tehát azt bizonyít-

ják, hogy a világiak már akkor is előadattak alkalmi ünnepi mysteriumokat és passio-játékokat, midőn az ilyen játékok a templomokból még nem voltak végleg kiküszöbölve.”

Hangsúlyozza, hogy a betlehemi bábtáncoltatás eredete még tisztázatlan, a találgatások során már arra is gondoltak, hogy a sok magyarországi szereplő esetleg a magyarországi származást bizonyítja.

Bábtáncoltató betlehemeseinknek a misztériumok történetében betöltött szerepét boncolgatva kétségtelennek tartja, hogy a szlovák és magyar emlékek

90

szerkezeti azonosságát s a részletek feltűnő találkozását csakis az élénk kölcsönhatás eredményezhette. A betlehemet kezelő angyalok szerepe s a pásztorok mókái, alvása, ébredése, áldozása annyira egyező, hogy lehetetlen csupán véletlen találkozásra gondolni. A magyar, valamint a cseh, morva, szlovák és a lengyel kapcsolatok mellett rámutatott a román hatásokra is. A két nép szokása, mint írja, „viszonylag a Székelyföldön forrott össze leg-tökéletesebben, mert a csíkszéki, háromszéki és udvarhely-széki mysteriumokban az oláh nevű betlehemi pásztorok már oláh

nyelvű mondásokat is vegyítenek szerepeikbe.”

Nemcsak ezeket az interetnikus kapcsolatokat tárja fel, megállapítja még, hogy a magyar népi misztériumokra azok az iskola-drámák is hatottak, amelyek a pásztorok idegen barbár neveit Vergilius idilljeiből s a klasszikus emlékeket ápoló későbbi latin nyelvű eklogákból klasszikusan hangzó idegen nevekkal helyettesítették. A magyar népi misztériumok egyik legkisebb csoportjának Titirus, Titulas, — Koridon, Koledo, — Mokszus, Mocskos, — Menelka, Menák stb. nevei Vergilius közvetve átvett Tytirus, Korydon,

92

Mopsus és Menalcas pásztor-nevei alapján már szintén régen létrejöhettek.

Miként az idézetekből kitűnik, Sebestyén igyekszik a magyar szellemi kultúra interetnikus kapcsolatait is megismerni és megismertetni. Van elég bátorsága, koncepciója és széles anyagismerte ahhoz, hogy vállalkozzék népi műveltségünk történeti rétegeinek a szétválasztására. Nála ez korántsem esetleges ötlet, hanem tudatos munkaterv, miként egyik főtitkári jelentésében írja: „Eddigi munkásságunkat az a . . . törekvés irányította, hogy a magyarság és a magyarországi nemzetisé-

gek testi és szellemi életének emlékeit kutassuk.”

Ma már tudjuk, Dömötör Tekla *Naptári ünnepek — népi színjátás* c. összefoglaló művében világosan leszögezi: „A karácsony—vízkereszti színjátékok, bábjátékok, köszöntők, féldramatikus szokások tehát a variációknak igen nagy sorát mutatják, melyben népi, irodalmi és egyházi kezdeményezés egyaránt helyet kapott és más és más formákat öltött a különböző európai országokban. Ezért hasztalan kísérletnek látszik pl. a hazai betlehemezést bábjátékokra vagy egy bizonyos népénekre visszavezetni. A

legújabbkori betlehemes játékszövegek kialakulásánál valószínűleg egyaránt számolhatunk az egyházak, az iskolák kezdeményezésével és a magyar népi ízléssel, a folklorizáció folyamatával. Anyait azonban megállapíthatunk, hogy a XIX—XX. században egy nagyjából egységes típusú paraszti játékhagyomány alakult ki a volt Osztrák—Magyar Monarchia országaiban.”

Nagyon jellemző, hogy mennyire segíti a kárpátukrán népköltészeti gyűjtemény kiadását is. Sebestyén, mint a „Hazai nem-magyar ajkú népköltészet tára” c. sorozat szerkesztője — fel akarván

ismét támasztani ezt a nemzeti-
ségi népköltészeti orgánomot —,
arra szólítja fel Fincicky Mihály
ungvári polgármestert, hogy a
szerkesztést megkönnyítendő a
mesék ukrán eredetijét is juttassa
el a Nemzeti Múzeum Slavica
osztályára. Ez a mesekincs azért
rendkívül becses, mert még
Fincicky *Magyar-orosz (ukrán)*
népdalok (1870) c. kötete anyagá-
val egy időben gyűjtötték Kárpát-
alján, tehát a múlt század hatvanas
éveiben, vagyis több mint har-
minc évvel azelőtt, hogy Volo-
dimir Hnatyuk, a neves lvovi folk-
lorista megkezdte volna ezen a
területen a gyűjtést.

A nemzetiségek népköltési anyagának kiadásával Sebestyén tervszerűen foglalkozik. Íme egy részlet a Kisfaludy Társaság 1913. ápr. 2-i ülésének a jegyzőkönyvéből: „A Filimon Auréltól beküldött nagyterjedelmű népköltési gyűjteményt (*Oláh népbabonák*) átadta a Népk. Gyűjt. szerkesztőjének, Sebestyén Gyulának. — Sebestyén Gyula jelenti, hogy az anyagot átvizsgálás és megbírálás végett átadta Alexics György romanistának. Véleménye szerint az anyag igen értékes s kellő selejtezés meg kritikai földolgozás után érdemes kiadni. Sebestyén azt ajánlja, hogy mint az eddigi

nemzetiségi néphagyományok kiadásának folytatása, jelentessék meg.”

„A hazai nem-magyarajkú népköltészet tára” I. kötetének, a *Tót népdaloknak* (Pest, 1866.) Szeberényi Lajos írta bevezetőjéből idézünk: „Ha tehát figyelemreméltónak találjuk távol nemzetek népköltészetét, miért ne bírna legalább is oly nagy, ha nem sokkal nagyobb fontossággal azon népek dalainak ismerete, melyek velünk századok óta összeforrva, jó és balsorsban egyaránt osztozva testvéreinkké váltak, melyek az összeforrás következtében a magyar jellem némely oldalait szintén el-

98

sajátították, s melyekből talán ránk is ragadt valami?

E gondolatok által indítatva kis gyűjteményünk rendezéséhez fogtam, s e munkámat befejezve, a Kisfaludy Társaság akkori titkárának, Erdélyi Jánosnak, ki a nevezett Társaság megbízásából a magyar népdalok gyűjtésével foglalatoskodott, át is adtam. Örömmel tapasztaltam, hogy az általam tisztelt férfiú tetszését eszméim megnyerték, s reményt is nyújtott, hogy a Kisfaludy Társaság az akkor gyarló gyűjteményt ki fogja adni. Úgy tudom, hogy a fordítást valamelyik 1848-ki ülésben be is mutatta. De oly események

következtek be, melyek figyelmünket a népdaloktól és a Kisfaludy Társaságtól másfelé irányozták... és csaknem lemondtam a reményről, hogy lesz valaha alkalmam fordított tót dalaimat a magyar közönségnek bemutatni. És íme 1865-ben felszólítást bocsátott közre a Kisfaludy Társaság a Magyarországon élő mindenféle nemzetiségek népdalainak beküldésére.”

Ezt a nemzetiségi sorozatot szerette volna Sebestyén újraéleszteni, de az első világháború első éveiben a nemzetiségi népköltési gyűjtemény sem indulhatott meg.

A folklorista Sebestyén az anyagi kultúra iránt is érdeklődött. Tanulságos idézni *A téli népviselet emlékeinek gyűjtése* c. néprajzi hírt. „A Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya a jelen év (1909) elején már megindította a hazai néprajz pusztuló régi anyagának rendszeres felkutatását és összegyűjtését. Mivel a magyar ipari termelés az utóbbi évtizedekben a hagyományos magyar népviseleteket csaknem egészen kiszorította, az osztály tisztviselői több olyan országos vásáron jelentek meg, a melyen az egész vidék téli viselete tanulmányozható, és számos népi ipari emlék a néprajzi osztály

számára megszerezhető volt. Ugyan e vásárokon sikerült a népi termelés utolsó forrásait is ki nyomozni és e nyomon elindulva, még számos értékes régi terméket és czéh- emléket megmenteni. Így dr. Sebestyén Gyula osztály vezető, min. biztos járt Veszprémben, Pápán és vidékén, Balassagyarmaton és Nagyszécsény vidékén (Lóczon, Hollókőn, Rimócson), mely utóbbi helyekről a palóc hímzés tipikus anyagát gyűjtötte össze.”

A múzeumi tárgyak iránti érdeklődését támasztja alá az a kis híre is, amelyben arról értesít, hogy egy karácsony éjszakáján a boszorká-

102

nyokat felismerni akaró lucaszéken ülőtől megszerezték a széket a Múzeum számára. „A megmentett győr-szabadhegyi néprajzi ritkaság már nem volt első Luczaszék a M. Nemzeti Múzeumban. A régiségtári osztály 1871. évi szerzemény-naplójába okt. 7-én 267. sz. alatt a következő bejegyzés történt: Luczaszék 1 drb. 7 féle (?) fából Gürtler Mihály vaáli plébános és egyházkerületi esperes ajándéka. [Jegyzet] „Vaálban 1869-ben éjféli mise alatt elkobozott Luczaszék, melyen 18 éves vaáli legény, Körmendy János a helybeli templomatya által ülve találtatott.” „Valóban kíváncsi volna

— fűzi hozzá Sebestyén — ha a régiségtári osztály raktárából e ritkaságot előkeresnék és az utóbb létrejött néprajzi osztályba át-helyeznék.”

A folklorista Sebestyén érdeklődött a néprajz harmadik nagy tartománya, a társadalmi néprajz iránt is. A Magyar Társadalomtudományi Egyesület fel is kérte, hogy az 1909-ben megnyíló Szabad Iskolájának őszi kollégiumán „Néprajz és szociológia” címen három előadást tartson.

A történettudomány, az irodalomtörténet és a néprajz területén, éspedig a népköltészet, a hitvilág, főleg a népszokás, de az

anyagi és a társadalmi kultúra területére kiterjedő kutatását nagy vonásokban így vázolhattuk fel.

Sebestyén tudományos életműve értékelésére a leghivatottabb szakembernek, Ortutay Gyulának a megállapítását idézzük: „Könyvei, tanulmányai... a magyar folklór maradandó értékei közé tartoznak, ha nem is egy feltevését, állítását meghaladta az idő.”

A TUDOMÁNSZERVEZŐ

A hatalmas tényanyagot összegyűjtő, és a feltárt jelenségeket egybevetve elemző Sebestyén a különféle monografikus összefoglalások, vagy éppen összehasonlító tanulmányok munkálatai során egyre nyomasztóbban érzi a néprajzi irodalom szétszórtságának a hátrányát. Felismeri, hogy a néprajzi könyvészet hiánya mindjobban hátráltatja, néha teljesen megakadályozza kultúránk átfogóbb vagy elmélyültebb vizsgálatát.

Ennek érdekében tevékenyke-

106

dik a Néprajzi Társaságban. Madarassy László így méltatja Sebestyént születésének 70. évfordulóján: „Mikor a Magyar Néprajzi Társaság 1889-ben alakult, egy tanárjelölt kérte a tagok sorába való fölvételét. Ez a tanárjelölt már akkor olyan tanulmányokkal foglalkozott, melyek képessé tették arra, hogy később a magyar néphagyományok gyűjtésének és tudományos földolgozásának ügyét kezébe vegye. A sors egyúttal őt jelölte ki, hogy a Társaságnak és folyóiratának, az »Ethnographiának« egy negyedszázadon át, 1896—1920 között irányt szabjon.”

Hogy megszüntesse a néprajzi könyvészet hiányát, szorgalmazza, hogy az Ethnographia füzetei végén az „Irodalom” fejezet minél gazdagabb legyen. Bővítésének szükségességét még főtitkári jelentésében is hangoztatja: „A »Kisebb közlemények« és »Törvényszéki néprajz rovatai« továbbra is megtartották jellegüket. Változás csak az »Irodalom« rovatban lett volna várható, mert ez most is olyan szegény, vagy talán még szegényebb, mint a milyen az előző években volt.”

Érthető tehát, amikor Réső Ensel Sándor irodalmi hagyatéka a Nemzeti Múzeum kéziratárába

108

kerül, azonnal áttanulmányozza és azonnal megjelenteti a *Népszokások* II. kötetének kéziratát, amely — mint írja — „csak egyszerű lajstroma azoknak az elszórva megjelent közleményeknek, a melyeket R. E. S. műve második kötetében kiadni szándékozott. — A jelen közlést az a körülmény sürgette meg, hogy a bibliographiai adalékok e tömegének túlnyomó része hazai irodalmunk olyan anyagát teszi hozzáférhetővé, a melytől egy teljes néprajzi repertórium elkészültéig kutatóink el volnának zárva.” — Ez a Résző Ensel gyűjtötte és Sebestyén publikálta néprajzi könyvészet,

amely a múlt század első hét évtizede néprajzi anyagának zömét, összesen 709 könyv és folyóirat címét veszi számba, az első lépés a mind a mai napig hiányzó teljes igényű néprajzi bibliográfia felé. E szerény könyvészetet akkor értékelhetjük megfelelően, ha figyelembe vesszük, hogy ekkor még szó sincs a Néprajzi Múzeum hatalmas könyvtáráról, még kevésbé annak könnyen áttekinthető szerzői katalógusáról, de nincs a Nemzeti Múzeum hírlaptára sem, hiányzik még Szinnyei József, Petrik Géza, és Hellebrant Árpád — folyóirataink tartalmát is nyilvántartó — segédmunkálata.

110

Természetesen Sebestyén következetesen támogatta a terepen folyó néprajzi kutatómunkát. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának állapotáról adott miniszteri biztosi jelentéséből idézzük az alábbiakat: „Itt említtem meg, hogy az osztály személyi ügyeire való tekintetből egész küldetésem folyamán arra törekedtem, hogy néhány szakemberünket mint külső munkatársat foglalkoztassák. Így nyújtottam támogatást Szinte Gábor középiskolai tanár úr székelyföldi, dr. Bartucz Lajos egyetemi tanársegéd úr körösvidéki s Garay Ákos festőművész úr horvátországi (magyar)

gyűjtő útjához. Ugyancsak gyűjtési célokat tartottam szem előtt, midőn Győrffy István és dr. Mészáros Gyula tanárjelölt urakat, mint kipróbált fiatal ethnographusokat, a M. Nemzeti Múzeum igazgatóságánál szakdíjnokul hoztam javaslatba. Végül ugyanezt tartottam szükségesnek, hogy az osztály anyagi hozzájárulásával dr. Princz Gyula egyetemi tanársegéd úr kelet-turkesztáni, Báthori Ferenc nagyváradi tanár úr lappöldi, Baráthosi Balogh Benedek amur-vidéki és jennissei-vidéki kelet és közép-szibériai, s dr. Mészáros Gyula szakdíjnokunk nagyjelentőségű baskirföldi tanul-

mányútját és néprajzi gyűjtéseit lehetővé tegyük.”

Sebestyén nemcsak végzett szakemberekkel gyűjtette a néprajzi, népköltészeti és népzenei hagyományokat, de a tanulóifjúságot is segítette, buzdította erre. 1904-ben Moravcsik Géza, a Zeneakadémia akkori titkára felhívta figyelmét az intézet két nagy tehetségű növendékére, Kodály Zoltánra és Bartók Bélára, akiket ettől az időtől kezdve állandóan támogatott munkájukban: „Csakhamar kiderült, hogy a Zeneakadémia két büszkesége minden időkre el van jegyezve a magyar néptudomány magasabb

rendű összehasonlító zenei folkloreja számára. Mindketten a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának legkitűnőbb gyűjtőivé, folyóíratomnak, az Ethnographiának pedig ugyanilyen munkatársai lettek” — írta. Nemcsak anyagi segítséget nyújtott, de megjelölte kutatásaik irányát is. Egyszerre ajánlotta a két fiataalt a Kisfaludy Társaság megüresedett két tagsági helyére. (Nem őrajta múlt, hogy a felvétel nem elgondolása szerint sikerült.) Ő lépett közbe elsőként akkor is, amikor Pekár Gyula, referensei tanácsára, el akarta csapni tanári állásából Bartók Bélát.

Sebestyén sok barátot szerzett az amerikai népzene- és néprajztudósok között is, és amikor a negyvenes években Bartók elhagyta hazáját s a fasizmus elől az önkéntes emigrációt vállalva kiment Amerikába, a Tanácsköztársaság bukása óta a Balatonszepezdre visszahúzódott tudós átadta neki barátaik címét; azok igyekeztek is megkönnyíteni az idegenbe szakadt legnagyobb magyar zene-költő életét. Ez kitűnik Bartókkal folytatott levelezéséből is.

Sebestyén egyáltalán nem szobatudós. Találón írja róla Madarassy: „Számára nem is a Könyvtár és annak bebalzsamozott foliánsai

jelentették az érvényesülés útját, hanem az élő néphagyomány.” Hatalmas saját gyűjtésű kiadványai tanúskodnak erről. De éppen az alapos gyűjtőmunka során döbben azonban rá, hogy szellemi kultúránk hatalmas anyagát semmiképpen sem tudja csak egymaga összegyűjteni. Erejének megsokszorozása céljából önkéntes munkatársakat igyekszik toborozni. Az Ethnographia lapjain egymás után jelennek meg gyűjtési felhívásai: először a szent Iván nap, később a Luca nap, majd az egész napforduló szokásainak az összegyűjtésére.

A felhívások korántsem jártak

fiaskóval: „a hazai nemzetiségek hagyományait is felölelő nagyszerű eredmény közel másfél száz gyűjteményét — írja — túlnyomó részben a hazai tanítóság bocsátotta társaságunk rendelkezésére. Miután ezt a lappangó gazdag erőforrást felismertük, társaságunk a jövőben már kötelességszerűen fogja foglalkoztatni munkakedvüket. Ezért gondoskodott rögtön a beküldött anyag megjelenéséről és arról is, hogy a gyűjtők készkiadásai megtérüljenek.”

A tevékeny Sebestyén még sincs megelégedve az eredményekkel, tovább kilincsel, elmegy a miniszterhez is, végül is eredményt ér el.

„Dr. Wlassics Gyula miniszter
úr Ő nagyméltósága társaságunk
hathatós anyagi támogatásával
— számol be az Ethnographiában
nagy lelkesedéssel — lehetővé
tette, hogy folyóiratunkat tete-
mesen kibővítsük, és hogy az így
nyert teret az eddiginél jóval
nagyobb arányú anyaggyűjtésre
fordíthassuk. A rég várt alkalmat
megragadva, a magyar népkölté-
szet kincsei számára azonnal külön
rovatot nyitottunk, intézkedtünk
továbbá, hogy a néphit és népszö-
kások eddig is gyűjtött emlékei
ezután fokozott mértékben közöl-
tessenek. Ezen örvendetes hírrel
kapcsolatban sietünk felkérni a

magyar néprajz barátait, hogy népünk lelki életét pontosan megfigyelve az egész vonalon megajtendő gyűjtési munkálatokban részt venni szíveskedjenek. Útbiztosításul röviden megemlíjtük azt a rendkívül változatos tárgykört, a melynek anyagát a végényszettől megmenteni s a hazai néprajzi tudománynak hozzáférhetővé tenni óhajtjuk:

Népszokások a következő alkalmakra: születés, keresztelezés, házasság, halál, temetkezés, ünnepek (újévi köszöntők, háromkirályok, farsangi és húshagyóiszokások, Balázs- és Gergelyjárók, húsvéti és pünkösdi játékok,

szent-ivánnapi tűzugrás, lucázás vagy palázolás, betlehemes játékok, regös-énekek, lóstolások, névnap-köszöntések stb.), népmulatságok (határjárás, aratás, szüret, kukorica-fosztás és törés, disznótor, fonóka, kaláka, tánc, társasjátékok, gyermekjátékok, házszentelések stb.) továbbá hagyományos szokások a joggyakorlat (népies kormányzat, igazságszolgáltatás, eskü, örökösödés, birtoklás stb.) teréről.

A lejegyzés helye és a feljegyző neve mindig megjelölendő. Óhaj-tandó továbbá, hogy a népi szöveg a tájnyelv sajátágaival fonetikailag jegyeztessék le, s hogy a gyűjtőktől származó leírások,

jellemzések mindenre kiterjedjenek és lehetőleg tömörek, röviddek legyenek.

Az ily tárgyú gyűjtések, ha azok minden tekintetben pontosaknak és hiteleseknek bizonyultak, a Magyar Néprajzi Társaság azután szívesen közli folyóiratában.”

Joggal írta tehát Madarassy — az Ethnographia későbbi szerkesztője — a következőket: „A kezdet nehézségeivel sokáig küzdő Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula rendes tagot 1896-ban, a Társaság újjászervezésekor hívta meg választmányába, melynek csakhamar irányító egyénisége lett. A közel huszonöt

esztendő, amelyet a Társaságnak és folyóiratának szentelt, elmondhatni: a Magyar Néprajzi Társaság és az »Ethnographia« fénykora volt.”

Ezek a gyűjtést elősegítő felhívások azonban igen sommásak, ezért csak a szellemi kultúra iránt jobban érdeklődők voltak képesek arra, hogy a figyelmet felkeltő címszó (pl. szent Iván nap) alapján az egész témakör anyagát összeszedegessék. A kevésbé rátermettek megelégedtek szinte a kérdezett jelenség meglétének a elzésével. Hermann Antal *A hazai néprajzi munka szervezéséről* szóló cikkében ezt írja erről: „Az ország kimerítő ethnographiai felvétele

czéljából nem lehetünk el az értelmes laikusok közreműködése nélkül. Ezeket tájékoztatni, vezetni kell a munkában... Magyar nyelven azonban még nem szerkesztettek általános és viszonylag kimerítő kérdőíveket. Egyes tárgykörben nálunk is nagy sikerrel alkalmaztak kérdőíveket, illetőleg felhívásokat. Tanúskodnak erről főképp Sebestyén, Gyula eredményei. Megkeresései azonban jórészt nyomozók voltak; a főtényeket ő maga állapította meg a helyszínen.”

Új lendületet, de bátran mondhatnók, hogy új irányt kapott a társadalmi néprajzi gyűjtés a Folk-

lore Fellows Magyar Osztályának a megalakulásával.

1907 nyarán a finn Karle Krohn és a dán Axel Orlik arra a megfontolásra jut, hogy az összehasonlító folklorban nincs többé lehetőség az eligazodásra. Ugyanez év őszén a német Bolte és a svéd von Sydow közreműködésével megfogalmazzák egy nemzetközi folklórkutató szövetség — az FF, vagyis a Fédération des Folkloristes vagy Folklore Fellows — szabályzatát. A Folklórkutató Szövetség célja: hozzáférhetővé tenni az egyes országok folklór anyagát. Ezért részint el kell készíteni a meglevő nyomtatott és kéziratos

gyűjtemények, valamint elszórt közlemények lehetőleg teljes jegyzékét s valamilyen nemzetközi nyelven közre kell adni, részint a tudományos követelményeknek megfelelő folklór anyag készletet valamilyen szélesebb körben ismert nyelven kell publikálni, vagy legalábbis ilyen nyelvű kivonattal kell ellátnia.

A nemzetközi folklorista szövetséget 1908-ban Katona Lajos ajánlotta a Néprajzi Társaság választmányi ülésén a tagok figyelmébe, s ugyanez évben az alapszabályzatot az Ethnographia is ismertette.

A finn és a dán osztály megszervezése után sorra alakulnak meg

a többi osztályok is: a magyar, az izlandi, a lengyel, a porosz, a szász, a csehországi német és a cseh.

„Mire a FF. első kiadványai megjelentek — írja Sebestyén —, Katona már nem volt az élők között. A magyar osztályt tehát nélküle kellett szerveznünk. Az 1911 november 20-iki alakuló gyűlés az elnökséggel engem tisztelt meg, alelnök viszont Gombocz Zoltán, titkár Bán Aladár, 23 jeles folklorista pedig az osztály rendes tagja lett.”

A magyar osztály munkáját az osztály elnöke, Sebestyén Gyula irányítja. Tervéről és munkájáról az Ethnographiában számol be. „Attól fogva — írja —, hogy a

126

magyar folklóre képviselői ekként szervezkedtek s a néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetségbe testületileg beléptek, a magyar folklóre irodalmát már az egyetemes folklóre egyik szer- ves részének kell tekinteni. Ilyen beállításban aztán mindenkit ser- kent a vágy, hogy az összehason- lító műveletek mérlegén először is saját folklórisztikánk viszony- lagos súlyát és értékét állapítsa meg. Így aztán sorra kiderül, hogy a mi hazai folklóre irodalmunk viszonylag elég gazdag, hogy a tudományos részben még úttörő munkásság nyomai is észlelhetők, és hogy vannak kitűnő gyűjte-

ményeink, de a gyűjtemények büszke tömegének ragyogványát mégis elhomályosítja tartalmuk egyenetlensége. Kiderül, hogy egész országrészek és tájnyelvi területek maradtak felgyűjtetlenül. — Azok a derék északi folkloristák, a kik bennünket nemzetközi szövetkezésre felszólítottak, a nemzeti bajok túlnyomó részét előzetesen már megorvosolták. A fogyatékos gyűjtések hiányait pótolták, vagy — a hol gyökeres munka vált szükségessé — aránytalanul nagyobb méretű országos gyűjtéseket indítottak. — Azt hiszem a jelzett viszonyok figyelembe vételével mindenki

128

helybenhagyja azt, hogy a nemzetközi szövetkezésből folyólag én legelőször is a magyar gyűjtemények hiányainak pótlására gondoltam és a külföldi példákat szem előtt tartva, néphagyományaink emlékeinek összegyűjtésére országos mozgalmat indítottam. A jelzett külföldi példák, valamint saját tapasztalataim is arra sarkaltak, hogy gyűjtőkül elsősorban a felső és középiskolák szaktanárait és érettebb tanulóifjúságát kell megnyernünk.”

Az országos gyűjtés megkezdéséhez a magyar osztály elnöke Bán Aladár titkár közreműködésével

„Tájékoztatót” készített, amelynek három fejezete: a „Tudnivalók”, „A gyűjtés módja”, valamint „A gyűjtők kérdőíve”.

A „Tudnivalók” a következő feladatot ismerteti: „A F. F. magyar osztálya arra vállalkozik, hogy a hazai néphagyomány emlékeit összegyűjti, a Magyar Nemzeti Múzeum orsz. Széchenyi-könyvtárában örökre letéteményezi, értékesebb részét a gyűjtők neve alatt a Kisfaludy-Társaság népköltési gyűjteményében, a Magyar Néprajzi Társaság folyóiratában kiadja, végül — tulajdonképpenⁱ hivatásához mértén — a kiadott régibb és újabb gyűjtések anyagát

a rendszeresen feldolgozandó kézirati anyaggal egyetemben az összehasonlító folklóre külföldi munkásainak is készséggel hozzáférhetõvé teszi.

A nagy nemzetközi tudományos szövetkezésben a F. F. magyar osztálya súlyos szerepét méltóképpen akarja betölteni. Ezért a hazai főiskolák és középiskolák önként vállalkozó tudós tanárainak és népköltési gyűjtések végzésére alkalmas ifjúságának bevonásával vidéki szövetségeket alakít.”

„A gyűjtés módja” kiképzí az önkéntes gyűjtõket: „A néphagyomány gazdátlan költõi és néprajzi érdekű emlékeit mindig

a nép egyszerű fiainak ajkáról és mindig betűszerinti hűséggel jegyezzük le. A rendszeres gyűjtésben az alábbi csoportosítások és útbaigazítások sorrendje szerint kutatjuk egy falu, lehetőleg saját falunk összes népköltési emlékeit, hagyományos szokásait és babonás hiedelmeit. Ilyen eredményes kísérlet nélkül egész vidékekre, tájnyelvi területekre és országrészekre kiterjeszkedni csak akkor kívánatos, ha a népköltésnek egyik ágát, vagy ha egyes szokásokat és a babonás hiedelmeknek is csak egyik csoportját kutatjuk. Nagyobb területeken különösen a ritkább balladákat,

népmeséket, ráolvasásokat és bájoló igéket kell érdeklődésünk tárgyává tenni. A régibb epikai emlékek kutatásában az öregekkel érintkező apróbb gyerekek is nyomra vezethetnek. A bájoló igéket, varázsló mondókákat ismerő kuruzslók, javasok, bűbájosok bizalmatlansága sikerrel leginkább úgy ostromolható meg, ha enemű ismereteinkkel mi kezdjük a közlékenykedést. A titkos igék néha a környezettől is megtudhatók. A velük kapcsolatos cselekmények és szerek ismertetése a környezet segítségével szintén ellenőrizendő.

Mivel az egész vonalon való gyűjtésnél a diktálók nem tudhat-

nak pontosan minden hagyományos szöveget, meg kell hallgatnunk a fölmerülő változatokat is, hogy gyűjteményünkben valamely faluból vagy vidékről a lehető legeredetibb és legteljesebb szöveg kerüljön. A fogyatékos, vagy irodalmi befolyást sejtető szöveg megrögzítésétől már csak azért is óvakodni kell, hogy a nevükkel együtt szereplő adalékok a szövegrontás vagy ferdítés látszatától mentek legyenek.

A változatok kutatása nélkül különösen a kötetlen szövegű emlékek (mesék, mondák, közmondások, találós mesék, anekdoták stb.) lejegyzése jár kockázattal. A

terjedelmesebb előadásban a szerkezet, a rövidebbekben a próza számos hagyományos szólama, sőt hagyományos ritmusa is áldozatul eshetik. Ezért még az általánosan ismert meséket is többször (több közlővel) el kell mondatni, mert csak így állapítható meg, hogy nem hiányzik-e belőle valami, vagy nem keveredett-e bele valami más meséből. A ritkuló állatmeséket, teremtés-mondákat, helyi és történelmi hagyományokat minden gyűjtőnek kutatni kell.” Voltaképpen nagyon egyoldalúan csak a szüzsék gyűlhetnek így egybe.

A „Tájékoztató” harmadik fejezete, a „Gyűjtők tájékoztatója”

két részből áll: részint a népköltés, népnyelv, népzene, részint a néphit és mágikus („babonás”) szokások anyagát tartalmazza — a szükséghez mért részletességgel.

Ezek segítségével kezdi meg Sebestyén a szervező munkát: sorra alakítja meg a sárospataki, egri, pápai, kaposvári, csurgói, csáktornyai, komáromi, szegedi, kecskeméti, kisújszállási, nagyszalontai, gyulai, kassai és a győri gyűjtőszövetséget. Rövid idő alatt 14 város 41 fő- és középiskoláját, valamint 2 néptanítói testületét sikerül megszerveznie. Ezt a munkát azonban csak első lépésnek tekinti, mert a továbbiak-

ban a munkatársak képzéséről és technikai felszereléséről is igyekszik gondoskodni. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének 1913. évi soproni közgyűlésén két indítványt terjeszt elő: „Mint az F. F. magyarországi elnöke, először azzal a tiszteletteljes indítvánnyal lépek a nagytekintetű Elnökség elé, hogy a hatáskörébe tartozó könyvtáraknál odahatni szíveskedjék, hogy a kiadott népköltési gyűjteményeket s... az Ethnographiát sürgősen megszerezzék. Vagyok bátor... másodszor azt indítványozni, hogy a hatáskörébe tartozó múzeumok és könyvtárak

legalább egy-egy fonográfot szerezzenek be, hogy így a dallam- és tájnyelvi gyűjtést is előmozdíthassák.”

Az indítványokat a közgyűlés helyeslőleg fogadta, s ennek alapján az elnök jelentette, hogy a szakirodalom és a fonográfok beszereztetéséről gondoskodott.

Szellemi kultúránk nagy kutatója azonban ezzel még korántsem látja befejezettnek szervező munkáját. 1914-ben négy emlékiratot terjeszt ez ügyben az illetékesek elé. Az első a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez folyamodik. Íme a leglényegesebb részletek: „Mivel tovább a F. F. magyar

138

osztálya a gyűjtés kézirati anyagát örökéletű közkincsnek tekinti, de állandó kezelésére és felelősségterhes megőrzésére már nem vállalkozhatik: esedezünk az iránt, hogy az állami pénzen gyűjtött anyag letéteményeséül és tulajdonosául a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárát hivatalos úton megjelölni méltóztassék.”

A második emlékirat a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójához szól. Ebből ezeket ragadjuk ki: „A Méltóságod vezetése alatt álló nagy kultúrintézetet is megterheljük azzal, hogy a beszolgáltatott gyűjtemények nagy tömegét már

most külön kezeltetni, a hozzátartozó katalógusok készítését már most megkezdetni, a nélkülözhetetlen szakkönyvtár alapját már most megvettetni, a Folklore Fellows összes külföldi osztályai-
val, valamint az Országos Széchényi Könyvtár kézirati anyagát gyarapító magyar osztályával is a kapcsolatot már most létrehozatni méltóztassék.”

A harmadik emlékiratot a Kisfaludy Társasághoz nyújtja be. Ezzel lényegében az összegyűlt anyag kiadását szándékozott Sebestyén Gyula biztosítani. De halljuk őt magát: „Abban a reményben, hogy Társaságunk jól

140

felfogott tudományos érdeke a sikeresen megkezdett országos gyűjtés érdekével a jövőben is állandóan összeegyeztethető lesz, mély tisztelettel azt kérelmezem, hogy a Kisfaludy Társaság saját kebelében állandó folklóre-bizottságot szervezzon. E bizottság feladata lenne hogy a gyűjtés ügyének irányítására állandóan befolyást gyakoroljon, a Magyar Nemzeti Múzeum folklóre-osztályával s a F. F. magyar osztályával a kapcsolatot fenntartsa s a Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztőjét az évi két—három 30-íves kötet kiadásában támogassa.”

A negyedik emlékirat címzettje a Magyar Néprajzi Társaság.

Az emlékiratok — úgy látszik — nem maradnak hatástalanok. 1915-ben ui. már ezt írja: „... kialakuló magyar folklóre osztály jövendőjének értékes foglaltója az, hogy tervét a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi-könyvtár igazgatói örömmel fogadták és az alapozási munkálatokban már személyesen részt vettek.”

1916-ban úgy tűnik, hogy — miként az Ethnographia kommentárja írja — „Olyan hazai tudományos intézményt tudunk teremteni, amelyhez fogható még

nincs és aligha is lesz Európában.”
„I. Ferencz József Ő Császári és
Apostoli Királyi felsége Bécsben
1916 évi május 16-án kelt leg-
felsőbb elhatározásával dr. Sebes-
tyén Gyula magyar nemzeti
múzeumi igazgatóőrt magyar
nemzeti múzeumi osztályigazgató-
vá kinevezte.” A vallás- és köz-
oktatásügyi miniszter a következő
„történeti fontosságú sorokban”
adta tudomásul az önálló Folklór
Osztály megalapítását: „A Ma-
gyar Nemzeti Múzeum folklóre-
gyűjtése oly széleskörű tovább-
fejlődési lehetőséget nyújt, hogy
annak a Magyar Nemzeti Múzeum
külön osztályává való szervezése

természetszerű követelmény. Az a kiválóan nagy és eredményes szaktevékenység, melyet Nagyságod, mint a Folklóre-Fellows Néphagyománykutató Nemzetközi Tudományos Szövetség magyar osztályának megalapítója s elnöke, e téren, vagyis a hazai néphagyomány emlékeinek felgyűjtése terén s az országos gyűjtés munkájának szervezése érdekében évek során át kifejt, kívánatossá teszi, hogy ez osztály megalapozása s szervezése Nagyságod nevéhez fűződjék.”

Az Ethnographia „Néprajzi hírek” rovata ezt fűzi a fentiekhez: „A Magyar Nemzeti Múzeum

finn és dán mintára szervezendő
folklore-osztályának már nemcsak
a magyar néphagyomány összes
emlékeit, hanem a hazai nemzeti-
ségek minden e nemű gazdátlan
kincseit is meg kell mentenie. Ha
tehát tekintetbe vesszük azt, hogy
hazánk területén a magyarság a
germán, román és szláv népek
nyelvterületének ütközőjén he-
lyezkedett el, akkor már most tisz-
tába lehetünk azzal, hogy a lelki
kölcsonviszony eredményeit ku-
tató nemzetközi folklorisztika szá-
mára mi egy olyan hazai tudomá-
nyos intézményt tudunk terem-
teni, a melyhez fogható még nincs
és aligha is lesz Európában.”

Az első világháború azonban lefékezi, akadályozza, a háború utáni összeomlás pedig végleg elsöpri a F. F.-ot is, meg a tervezett folklór osztályt is. A Központi Archívum csak közel negyed század múlva valósul meg a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattáraként, az archívumban őrzött anyag cédulázása vagy éppen publikálása azonban még napjainkban — tehát kerek fél évszázad múltán — sem valósult meg.

Még a torzó F. F. gyűjtés is felbecsülhetetlen kincs a néprajztudomány számára. Idézzünk abból az igazolásból, amelyet a Sebestyén család kérésére adott a

146

Néprajzi Múzeum 1970. március
24-én.

„Hivatalosan igazolom, hogy a
Balatonszepezden, 1946-ban el-
halt *dr. Sebestyén Gyula*, volt
akadémikus, a Nemzeti Múzeum
osztályigazgatója, európai hírű
néprajztudós, szerkesztő, tudo-
mányszakunk nagy szervezője
stb. felbecsülhetetlen értékű, vé-
dett, nemzeti érdekű tudományos
gyűjteményéből a Sebestyén csa-
lád (felesége, fiai, leánya, unokái)
1947—1952 között a Magyar
Népköztársaságnak, illetőleg a
Néprajzi Múzeumnak ajándékozta
ellenszolgáltatás nélkül az irodalmi
hagyatéknak és tudománytörténe-

tileg igen értékes levelezésnek nagy részét: több, mint 150 000 oldal néprajzi kéziratot, több ezer levelet, egyéb dokumentumanyagot. Ez a pótolhatatlan és felbecsülhetetlen tudományos értékű hagyatéki anyag ma is megvan. A Néprajzi Múzeum Ethnologiai Adattárának Kézirat—Fénykép—Rajz stb. gyűjteményeibe beleltározottan nyilvántartjuk. Gyűjteményeinknek gyakran használt értékes részét képezik. Hasznát veszik tudós kutatók, művészek, rádió, televízió, hírlapok stb., de egyszerű érdeklődők is. Bármikor megtekinthető.”

De még egy szót Sebestyén

Folklore Fellows munkájáról, Már említettük azt a szerepet, amelyet Bartók és Kodály néprajzi munkásságában játszott. De nemcsak a népzene, hanem a néphit kutatás megszervezésében is kulcsszerepe volt. Sebestyén vonta be a Folklore Fellows gyűjtői közé az egyik nagyszalontai tanárt, Szendrey Zsigmondot, aki fiával, Ákossal együtt hatalmas gyűjtő, majd feldolgozó munkát végzett, s akik elkészítették a *Magyar néphit és népszokás lexikon* kéziratát. Szendrey Ákos hosszú ideig a Néprajzi Múzeum főigazgató helyettese volt.

Sebestyén Gyula 1898-tól 1918-

ig a Magyar Néprajzi Társaság folyóiratának, az Ethnographiának előbb társ-, majd önálló szerkesztője. Madarassy szavaiból tudjuk, hogy feladatát kitűnően látta el. Milyen volt szerkesztői tevékenysége, elődeihez képest akart-e újat, mennyiben helyesek azok, s milyen mértékben sikerült terveit megvalósítania?

Az 1898. évi kötet 3. füzetében — tehát már a szerkesztésben való részvétel első évében — ezt olvaszuk Sebestyén Gyula titkári jelentésében: „Anyagi helyzetünk javulásával folyóiratunk kisebb időközökben, illetve több füzetben fog megjelenni, hasábjain pedig

150

nagyobb tért enged az ethnographia azon részeinek, a melyek eddig a költséges rajzok és műmellékek miatt csak kisebb terjedelemben voltak közölhetők. Ugyanekkor fordíthatunk majd nagyobb teret a népköltészeti és zenei közleményekre is." Ez a változtatás a szerkesztő szerint azért szükséges, mert eddig, mint írja, a „néphit és népszokás gyűjtés lett elsősorban fölkarolva". A népszokás- és néphit-kutató Sebestyén reformjavaslata megvilágítja, hogy mennyire elfogulatlanul viselte szíven a magyar népi kultúra egészének, ebben az esetben a tárgyi néprajznak a tanulmányozását.

Két évvel később az eddigi 6 helyett 10 füzetben, a korábbi 30 helyett 40 ívben jelenik meg az Ethnographia. A népi kultúra terén elért eredmények publikálási lehetőségének 10 ívvel való megnövekedése egy új néprajzi kiadvány megjelenését is jelentette, mert ezen az ívszámon az anyagi kultúra vizsgálása és a muzeológia terén elért eredményeket közzétevő *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője* indul meg — az Ethnographia mellékleteként. Természetesen túloznánk akkor, ha mindezt csak Sebestyén Gyula érdemének tekintenők. Jól tudjuk, hogy a magyar

152

néprajz másik kimagasló alakjának, Jankó Jánosnak, az Értesítő első szerkesztőjének volt ebben oroszlánrésze, azt azonban aligha vonhatjuk kétségbe, hogy jelentős szerepet játszott itt az Ethnographia ama szerkesztője is, aki évek óta hirdette, hogy nagyobb teret kell engedni a néprajztudomány olyan részeinek is, amelyek korábban a költséges rajzok és műmellékletek miatt csak kisebb teret kaphattak.

A sebestyéni terv azonban még ennél is hatalmasabb keretek közt válhatott valóra. Ugyanabban az évben ugyanis még egy néprajzi anyagra igényt tartó folyóirat

születik: a *Keleti Szemle*, amely a Magyar Néprajzi Társaság kebelében alakult Keleti Szakosztály sajtóorgánuma. Az évek folyamán világszerte elismerést kivívott Keleti Szemle célja — miként az első szám programadásából kitetszik —, hogy tárháza legyen „olyan ethnológiai, ethnographiai, ennek körében különösen folklorisztikai és tárgyi néprajzi, továbbá nyelvészeti, ős- és műveltségtörténeti, anthropológiai és régészeti tanulmányoknak, valamint anyagközléseknek, melyek a magyar ethnikum keleti alapjait illetőleg kapcsolatait megvilágosíthatják, vagy ezekhez adatokat tartalmazhat-

nák. Szakközlönye lesz tehát az ural—altaji népek tudományának”.

Ismét hangsúlyozzuk: nyilvánvalóan a Keleti Szakosztály vezetőségéé a legfőbb érdem a Keleti Szemle létrehozásában, azonban fontos szerepet játszott ebben a Néprajzi Társaság főtitkára, Sebestyén Gyula is, hiszen mint főtitkári jelentésében írja: „... a Keleti Szakosztály folyóirata... megjelenéséhez egyelőre a M. Néprajzi Társaság és a Keleti Kereskedelmi Akadémia nyújt anyagi alapot.” Ez a hozzájárulás aligha lehetett csekély, hiszen a folyóirat terjedelme évente 20 ív.

Amíg korábban csak néha jutott hely az Ethnographiában egy-egy rokon népeinkről szóló cikknek, mint pl. Munkácsi Bernát *Vogul imádság, A votjákok közt, A vogulok pogány ősvallása*, Kunos Ignác *Helva-osztó ünnep Ada-kalében* vagy Bálint Gábor *Mutatvány a mongol népköltészetből* c. dolgozata, addig most már ezekből, miként a tárgyi néprajz körébe vágó tanulmányokból és leírásokból is, egész évfolyamokra rúgó anyagot publikál a szakosított orientalista folyóirat — idegen nyelven. A Keleti Szemle és az Értesítő azonban nemcsak etnológiai és ergológiai kutatásainkat lendíti fel. E két

156

folyóirat megjelenése tehermentesíti az Ethnographiát, s így abban nagyobb közlési lehetőség nyílik a folklorisztika számára is.

Sebestyén Gyula kereteket tagító tervének megfelelően az Ethnographia új rovatral bővül, amelynek fejléce: „Népköltészet”. Ebben elsőnek éppen ő maga ír: *Gyűjtsük a népköltészet termékeit* címmel. Ez a közlemény felhívás az anyaggyűjtésre, s egyúttal velős kérdőív is. A gyűjtés megkönnyítésére példákat is mutat: maga gyűjtötte balladákból, szerelmi, valamint bordalokból. A közlemény másik fontos vonása — idézem —: „Az ily tárgyú anyag-

gyűjtéseket, ha azok minden tekintetben pontosaknak és hiteleseknek bizonyultak, a Magyar Néprajzi Társaság ezután szívesen közli folyóiratában, s nyomtatott ívenként legalább 32 koronával, ha pedig a beküldött szöveghez használható hangjegyzés is járul, 60 koronáig terjedhető összeggel díjazza.”

Szerkesztőségének második évében tehát nemcsak az etnológia és a tárgyi néprajz, hanem a szellemi kultúra is önálló folyóiratot kap, mert az Ethnographia ekkor már tudatosan átfogja a népszokások, a hitvilág és a népköltészet egész területét. S a szerkesztő e szak-

158

területek művelését nemcsak anyagi, hanem szellemi támogatással is igyekszik serkenteni: átgondolt tervével s annak következetes megvalósításával a szellemi irányítás nehéz feladatát is magára vállalja. Ennek jelentőségét akkor láthatjuk tisztán, ha figyelembe vesszük, hogy ezekben az évtizedekben a néprajzi kutatásokat, vizsgálódásokat többségükben még nem képzett néprajzosok, hanem jószándékú érdeklődők vagy műkedvelők végzik hazánkban.

A néprajz eme hősi korszakában az irányítást magára vállaló Sebestyén Gyula tudományos felfogásáról ő maga nagy felelősség-

érzettel így vall: „E példák — ti. az 1901. évi néprajzi társasági előadások — egyértelműleg igazolják azt a törekvést, hogy a tapasztaltabb gyűjtők ma már sokkal eredményesebb munkának tartják, ha egyes helyek összes folklorisztikai anyaga helyett ez anyagnak csak egyik tárgyát ölelik fel, s így irányított munkásságukat aztán szélesebb körre, egész nyelvterületekre, vármegyékre, vagy valamely néprajzilag határolt országrészre terjesztik ki. Ha e felfogásban valami félreértés lapangana, a felelősség legelső sorban társaságunkat terhelné, mert tekintélyét teljes mértékben fel-

160

használva én voltam az, aki ilyen irányban foglalkoztam s másokat is foglalkoztattam. — Megmondom miért. Az anyaggyűjtés végcélja az, hogy a néphagyomány emlékeit kellőleg megismerjük s mivoltukat a tudományos folklore [ma úgy mondanók: összehasonlító folklór] segítségével pontosan megállapítsuk. Míg tehát az esetlegesképen felmerülő adalékok tárgykörök szerint csoportosítva hiányosak, tudományos feldolgozásra veszedelmes kockázatok nélkül gondolnunk sem lehet.”

Tehát tudatosan és módszeresen igyekszik egyfajta vizsgálati irány-

zatot, mondhatnók iskolát kialakítani. Amíg az elsősorban anyagi kultúra területén munkálkodó Jankó János kalotaszegi, Torda, Aranyosszék, Toroczkó, valamint Balaton vidéki munkáival a monografikus kutatásoknak, addig a folklorista Sebestyén Gyula a tematikus vizsgálódásoknak erősíti meg tudományszakunkban az alapjait.

A Sebestyén Gyuláról rajzolt kép nem lenne teljes, ha megfelekeznenk tudománytörténeti munkásságáról. Kisebb hozzászólásokkal, néha vitatkozó megjegyzésekkel járul hozzá ahhoz, hogy a folklór korábbi gyűjtőinek, régebbi

162

munkásainak tevékenységéről legyenek ismereteink s azok megfeleljenek a valóságnak. Pl. *Kriza mesemondása* és még két kisebb közleménye Horger Antal ama véleményével vitázik, hogy Kriza meséit esztétikai szempontból maga vagy mások stilizálták volna. Pulszky Ferenc kéziratos naplói alapján azt bizonyítja, hogy kintűő régészünk monda-, hiedelem- és szokásgyűjtést is végzett, illetve tervezett. Thaly Kálmán gyűjtői hitelességét pedig a *Megöltek egy huszárt* szövegének Szelestey László antológiája egyik balladájával való összevetése révén igazolja.

Sebestyén Gyula tevékeny szerepet játszik a néprajztudomány legkorábban alakult intézményében, a Magyar Néprajzi Társaságban is. Láttuk, hogy már az alapításkor tag, pedig ekkor még egyetemi hallgató. S a Társaság, amint Sebestyén Gyula befejezi egyetemi tanulmányait, vagyis 1892-ben, azonnal választmányi tagsággal tiszteli meg. 1897-ben már főtitkárrá, 1911-ben alelnökké, 1917-ben elnökké, 1920-ban pedig tiszteleti taggá választják. Tanulságos átlapoznunk a Néprajzi Társaság abból az időszakból való jegyzőkönyveit amikor tisztségviselése tart.

Szívvvel-lélekkel dolgozik, szervez, tárgyal, ha kell, hadakozik a Néprajzi Társaságért. Mindez Társaságunk szeretetét és megbecsülését tükrözi, amit nem is rejt véka alá. A regösénekről szóló monográfiájával kapcsolatban írja pl.: „A Magyar Néprajzi Társaság czímere nélkül aligha tudtam volna összegyűjteni, — commentálni pedig iskolájának tanítása, tudós mestereinek támogatása nélkül még kevésbbé”. A már említett „Négy Emlékirat” címzettjének egyike éppen a Néprajzi Társaság.

„Mikép elképzelhetetlen az, hogy a megkezdett fenséges nem-

zeti munkát a néphagyomány veszendő emlékeinek megmentése előtt félbehagyjuk, éppen úgy elképzelhetetlen az is, hogy a F. F. magyar osztálya ezt a nagy vállalkozást a Magyar Néprajzi Társaság eddig élvezett tudományos támogatása nélkül az üggyhöz méltó komolysággal és tökéletességgel befejezni tudja. Midőn tehát az eddigi felkarolásért most a F.F. magyar osztálya nevében nyilvánosan köszönetet mondok, nemcsak a további támogatást kérem, hanem kérelmezem azt is, hogy a F.F. magyar osztályát az országos gyűjtés idejére minden anyagi megterhelhetetésre való kilátás és

kötelezettség nélkül a maga kebelébe fogadni sziveskedjék.”

Nincs terünk rá, hogy Sebestyén Gyula szerfelett aktív és alkotó társasági tevékenységét ismertessük, hiszen az intézménynek csaknem negyedszázados működését kellene számba vennünk. Ezt a feladatot a Magyar Néprajzi Társaság megírandó történetének szerzőjére kell hagynunk; nekünk sajnos be kell ér-nünk néhány jellemző mozzanat kiragadásával.

Kezdeményezésére és alapos közreműködésével a Néprajzi Társaság népi színjátékokat mutat-tat be a fővárosban. Tanulságos

elolvasnunk Sebestyén Gyula indoklását. „Ma, midőn a népi alakoskodó játékok több százados emlékei már pusztulófélben vannak, a Magyar Néprajzi Társaságnak aligha van fontosabb feladata, mint az, hogy . . . e téren megmentsen minden menthetőt. Ha már felkutatta az emlékek lelőhelyét, le kell pontosan jegyeztetni a romlott, vagy egészen eltorzult szövegeket, fonográfba kell énekeltetni a dallamokat s ugyanúgy kell megörökíteni az éneklő versszavalás sajátos recitativáját, le kell fényképeztetni a jelmezes alakoskodókat s meg kell figyelteni a sok hagyományos

168

régiséget őrző együgyű előadás minden legapróbb részletét. És ha ekként minden sikerrel meg-
rögzítettett, még mindig hiányzik belőle az — élet. A színjátszásban működő erők ama teljessége, a mi eredményeiben az élet közvetlen benyomását gyakorolja reánk.”
A dramatikus hagyományok olyan modern szemlélete ez, ami csak a legutóbbi években jelentkezik néprajztudományunkban, Ortutay Gyula betlehemes játékaink kérdőívének útmutatása nyomán.

Sebestyén Gyula alelnök kezdeményezte Társaságunk egy napjainkig élő vállalkozását is: az ő indítványára határozza el 1912

januárjában a választmány, hogy vidéki vándorgyűléseket tart majd a néprajz iránti érdeklődés felébresztésére és fokozására.

A Társaság becsülését, a hozzá való ragaszkodást tükrözi a Folklore Fellows magyar osztályának a Társasághoz kapcsolása. Mint ő maga mondja: „Bár ez a szövetség a M. Népr. Társaságtól független Testület, mindazonáltal, mivel hasonló célokért dolgozik, a M. N. Társasággal együttesen óhajt működni. Ezen eszme kifejezésül a kérdőívet, azaz a *Tájékoztató* cz. füzetet, mint az Ethnographia ezidei 4. füzetének külön nyomatát hozta forgalomba.”

Szervező munkásságáról szólva feltétlenül meg kell emlékeznünk egy kevésbé ismert dédelgetett tervéről, *A magyar néptudomány fundamentumai* című kiadvány sorozatról, valamint az *Ethnos* nevű évnegyedes folyóiratról. Az előbbi is, az utóbbi is idegen – német, francia, angol és olasz – nyelven ismertetné meg a külfölddel a magyar népi kultúrát. Ennek a kiadványsorozatnak a szükségességét így indokolja: „A magyar tudománynak nemcsak felmérhetetlen kára, hanem sürgősen elhárítandó szégyene is, hogy ma már nincs Európának egyetlen népe sem, a mely a nemzetközi

összehasonlító műveletekre utalt folklóre és minden egyéb néprajzi tudományág több adalékát ne ismerné, mint a magyarét.”

A terv nem marad pusztá gondolat, kifogyhatatlan munkakedvével elméleti és gyakorlati téren egyaránt hozzákezd a megvalósításhoz. Elkészíti a hatalmas kiadvány tervezetét: három sorozatban — I. *A magyar néphagyomány emlékei*, II. *A magyar népzene emlékei*, III. *A magyar nép ethnographiája, ethnologiája és anthropológiája* — összesen 57 kötetben jelennek meg a külföldi kutatók számára a magyar népi kultúra eme nagy kincsesbányája. Megtervezi

a hatalmas vállalkozás végrehajtó szervét, intézményét is: a Magyar Tudományos Akadémia kebelében felállítandó Állandó Néprajzi Bizottság és egy létrehozandó Magyar Néptudományi Intézet lenne képes szerinte a nagy feladat elvégzésére. Nem elégszik meg azonban az elméleti alapvetéssel. belevág az anyagi bázis megteremtésének nagy munkájába is. Sorozatos tárgyalásokat kezd a húszas évek magyar pénzvilágának vezetőivel, majd amikor a gazdasági válság fokozódása következtében ez az út járhatatlanná válik, nem kevés ötletességgel az amerikai magyarokhoz fordul. Felkéri a

New-York-i újságok közül az „Amerikai Magyar Népszava”, az „Amerikai Magyarság” és az „Előre”, továbbá a detroiti „Magyar Hírlap” szerkesztőségét, hogy szervezzenek gyűjtést erre a nemes célra. A fenti újságokban megjelenő nyílt levelet átveszik más magyar nyelvű amerikai lapok is, némelyik — mint pl. a „St. Louis és Vidéke”, valamint az „Amerikai Magyar Hírlap” — hosszú fejtegetésben méltatja a vállalkozás világméretű jelentőségét.

A tengerentúli magyarság reagálása túlszárnyalja a várt reményeket. A „Buffaloi Híradó” a fel-

hívás után pl. ezeket írja: „Ez az egyetlen egészséges munka tudunkkal, amire Amerika magyarságát a háború lezajlása óta kérték. MEGADJUK!!! Ha Buffalo és Vidéke Magyar Bizottság nem tudná magára vállalni ezt, a Buffaloi Híradótól házról házra fognak menni a kollektorok és összeszedjük a ránk eső részt.” Lelkesen fogadják a felhívást az érdekelt magán személyek is. Íme egy amerikai magyar amerikai rövidségű válasza: „Ennél érdekesebb dolgot nem olvastam. Ez igazán megérdemli a pártolást. Itt van 10 dollár. Később még többet adok.”

Sajnos idegen nyelven semmiféle könyvsorozat sem ad tájékoztatást népi kultúránkról, mert a néprajz eredményeit rendszeresen még ma is csak folyóirat tájékoztatja idegen nyelven, egy-egy téma monografikus feldolgozásának idegen nyelvű megjelentetése pedig rendszertelen.

A sebestyéni tervet akkor sajnálhatjuk igazán, ha közelebbről is megismerkedünk a tervezett kötetek tartalmával. Példaként *A magyar népzene emlékei* sorozatot ismertetem, mert ezt hozzámérhetjük a Magyar Népzene Tára megvalósult köteteihez és koncepciójához.

I—X. kötet: A magyar nép

epikai és lírai dalainak egyetemes dalgyűjteménye, XI. kötet: Magyar daltípusok, XII. kötet: Magyar történelmi és népi hangszerek, a XIII—XV. kötet pedig: Magyar—szlovák, magyar—dél-szláv és magyar—román népzenei kölcsönhatások.

Szólnunk kell Sebestyén másik kevésbé ismert munkásságáról is: múzeumszervezői erőfeszítéseiről.

1919 táján Budapest polgármesterével tárgyal, miként maga írja: „A városrendezési tervek figyelembevételével vele együtt dolgoztam a M. Nemzeti Múzeum tárainak külön palotákban leendő elhelyezésén és egy nagyarányú

Skanzen-rendszerű nyílt múzeum-
park tervein.”

Természetes, hogy a dunántúli születésű Sebestyén Gyula különös szeretettel fordul szűkebb hazája, Dunántúl felé és fokozott buzgalommal szorgalmazza a Dunántúli Központi Múzeum gondolatát. Ezen a téren is nagy lendülettel fog a terv megvalósításához. Érvekkel bizonyítja, hogy legmegfelelőbb helye Keszthelyen lenne, s meglenne az a kulturális szerv is, amely a munkát lebonyolítaná: a Balatoni Társaság. A múzeum anyagának összegyűjtését pedig a társadalomra bízná. De hallgassuk meg őt magát: „A közsé-

178

gek, vidéki városok érettebb kétnembeli tanulóifjúsága, tanítói és jegyzői kara, gazdatisztjei, gyógyszerészei, orvosai, tanárai és papjai a vállalkozás tájékoztató füzetei, továbbá napilapok, hetilapok, szaklapok és folyóiratok felhívásai útján közreműködésre szólíthatók fel s a nekik megküldött kérdőívek kitöltésével azonnal megteremtik az eligazodásnak azt a lehetőségét, amely nemcsak a nehezebben nélkülözhető használati tárgyaknak és dísz tárgyaknak vezet nyomára, hanem a padlások és kamrák használhatatlan múzeumi anyagának is.” Ennél a táji múzeumnál szintén hangoz-

tatja a szabadtéri múzeum szükségességét. „A Dunántúli Központi Múzeumot már kezdet kezdetén egy olyan múzeumparkkal hozzuk kapcsolatba, amelyben a népies építkezés összes dunántúli típusait és ezeknek teljes berendezéseit is bemutatni tudjuk. A lakóházak, gazdasági épületek és a népeletnek bennük természetesen elhelyezkedő gazdag világa már nem a tárlókban összehalmozott és tárgyak szerint külön-külön csoportosított múzeumi anyag tömegével, hanem a parkban sétáló elé varázsolt népelet közvetlenségével hat.”

Nem lenne tökéletes Sebestyén

Gyula portréja, ha megfeledekzenénk sziporkázó szellemességéről, finoman árnyalt iróniájáról. Úgy vélem, hogy elegendő ha a párizsi kongresszusról megjelent beszámolójából idézünk néhány részletet.

„A párisi folk-lore, vagyis a néphagyományok kongresszusa (congres des traditions populaire) közvetlenül a vallástörténeti kongresszus után következett. Mint vérbeli folklorista, már előre föltettem magamban, hogy hódolok annak a széltére hirdetett elvnek, a mely azt tanítja, hogy a kongresszusra járó urak ma már tulajdonképpen nem is a tudományos rövidáruk kicserélése végett, ha-

nem személyes ismeretségek kötése végett rendezik nagyhangú találkáikat. Hűségesen alávetem tehát magamat annak az első program-pontnak, mely szept. 9-ére réunion amicale-t hirdetett az Odeon mögötti Café Voltaire I. emeleti termébe.”

Rendületlenül hallgatja a különböző előadásokat, amelyekről ugyancsak szellemesen tudósít.

„A következő előadó VULETIĆ -VUKASSOVIĆ raguzai tanár volt, a ki a program változatosságán fölbátorodva folklorisztikai és ethnographiai potpourival kedveskedett hallgatóinak. Beszért a dalmáciai »Moreska« nevű vité-

zi játékról s az ugyanott divatozó
»Falu királya« nevű népszokásról.
Egy másik értekezésében a szerb
bek díszítő művészetét és — a sirató
asszonyok rögtönzéseit ismertette.
Egy harmadik dolgozatban pedig
a szerb boszorkányok tulajdon-
ságait fejtegette. A rossz nyelvek
szerint volt Vuletić-Vukassović
úrnak még egy negyedik és ötö-
dik számú értekezése is, de előze-
tes megegyezés alapján ezek már
nem kerültek nyilvánosságra.
Helyettük O. Schell elberfeldi
könyvtáros értekezett a tűz-tisz-
teletről.” — „A kongresszus szen-
zációja Azoulay előadása volt a
phonograph alkalmazásáról. Meg-

ismertetve a gép szerkezetét és a felvétel módozatait, részletes jelentést tett arról, hogy a párisi anthropológiai társaság támogatásával minő eredményeket értek el a francia dialektusok terén... A párisi világkiállítás alkalmából Azoulay úrnak az a különös gondolata támadt, hogy az odacsődült népek dalait is megörökíti. Bemutatója, mely a zenei összehasonlításokra kívánt módot nyújtani, ezekre a nemzetközi felvételekre szorítkozott. Hallottunk chinai, hindu, arab, görög, szerb, orosz, lengyel és még sok egyéb nemzetiségű dalt... A phonograph előadás rendkívüli hatást

184

gyakorolt a nagy hallgatóságra. Midőn már mindenki meggyőződött arról, hogy a francia leleményesség egy új gyűjtési módot fedezett fel a folkloristák számára, újra felállott Sébillot főtitkár és kénytelen-kelletlen elhadarta Vikár Béla „Recueil phonographique des chants populaires de la Hongrie” című jelentésének kivonatát. A kongresszus tagjai az iménti felbuzdulás után meglepődve hallgatták, hogy a phonográf-val való gyűjtést a Magyar Néprajzi Társaság már öt éve (1896 óta) ismeri s hogy a Nemzeti Múzeum hozzájárulásával Vikár 2000-re menő fölvételéből a neve-

zett Múzeum Néprajzi Osztálya már egy gazdag gyűjteményt létesített és tett a kutatóknak hozzáférhetővé. Sőt a gyűjtés révén elért tudományos eredményekről is értesült a kongresszus, mert Vikár jelentette, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint a népi dallam összefügg azzal a tájnyelvvel, melynek területéről a dallam előkerült.”

Sebestyén Gyula jól képzett, nagy anyagismerettel rendelkező, széles látókörű, az európai folklór-törekvéseket és eredményeket személyes tapasztalata alapján ismerő kutató. Az említett 1900-as folklorista kongresszuson kívül

186

1913-ban Észtországban, Finnországban, Svédországban, Norvégiában, Dániában és Németországban jár, hogy a folklór-kutatás északi módjait és eredményeit tanulmányozza.

A néprajz eme lelkes, kezdeményező és fáradhatatlan munkásának magasba lendülő pályája azonban hirtelen kettétörik. 1920-ban megválik az Ethnographia szerkesztői tisztjétől, a Néprajzi Társaság elnöki tisztségétől, és ami mindezeknél nagyobb veszteség: hátat fordít a néprajztudománynak is. Mert ettől kezdve — egészen haláláig — egyetlen néprajzi munkája sem jelenik meg. Ez azért

felettből fájdalmas, mert mindez olyan tudós élete delén történik, aki pátriárkai kort ér meg. Madarassy László — Sebestyén Gyula születésének 70. évfordulóján — ezeket írja: „Nagy tudományos felkészültsége, elméleteinek tetszetős volta sok elismerést szereztek számára, ám a tudományos eredmények legtöbbször belesztek a jó és rosszhiszemű tudományos ellenfelekkel vívott meddő és kíméletlen tollharcokba.” A személyi ellentétek természetesen nem keserítették meg annyira, hogy visszavonuljon dunántúli magányába. Egyáltalában nem személyi ellentétek készítették

188

visszavonulásra. Madarassy 1934-ben még nem írhatta meg az igazságot, a valóság kimondásához hazánknek fel kellett szabadulnia. „Sebestyén Gyula 1919-ben nyíltan kiállt a Tanácsköztársaság művelődéspolitikája mellett, a Néprajzi Társaság, a Néprajzi Múzeum korszerű feladatait bátran jelölte ki. 1919 után félre kellett állnia, egyike lett a hallgatásra ítélt, fegyelmileg »megbélyegzett« tudósainknak . . . 1919 után a neve lekerül a Néprajzi Társaság folyóirata éléről, s akinek tanulmányait évről évre közölte az Ethnographia, 1920 után egy sora sem jelenik meg. Elhallgat — 56

éves volt ekkor, munkaereje teljében. Még becsületére válik a Néprajzi Társaságnak, hogy hetvenedik születése napjára megemlékeznek róla, s rövidke méltató cikkel felidézik munkásságát, méltatják érdemeit. A keserű öreg erre az üdvözlésre sem válaszolt. 1945 után az újjászülető Néprajzi Társaság ismét invokálja őt — de a hallgatás burkán már ez sem törhetett át, 1946 februárjában, öreg szívében ki nem engesztelhető fájdalommal halt meg.” — írja Ortutay.

Mennyi értékes tudományos művet alkothatott volna a nagy szorgalmú, jó tudományos képze-

190

lőerejű, szigorú módszerességgel kombináló, széles körű anyagismerettel rendelkező tudós a Folklóre Fellows gyűjtötte 150 000 oldalnyi néprajzi adatból, ha energiáját nem arra kényszerült volna elkeseredésében fordítani, hogy 1558 lapnyi rímtelen alexandrinusban énekelje meg a Gesta Hungarorumot, vagyis az öt kötetnyi magyar hősmondát. A megbicsaklott szervező és tudós irreális világba temetkezett, hatalmas archívumot alkotó energiája elkeseredésében kőbe róttá egyik nagy munkájának történetét.

„Nem sokkal halála előtt egy nagy, közel száz mázsás kőre

véssette rovásjelekkel a rovásírás megfejtésének rövid történetét.”

A kötömb egykori háza — ma bányász üdülő — előtt áll a szépezdi műút mellett, és az északi Balaton-part egyik nevezetessége.

Tudományos közhelyünk, hogy az egyetemi tanár annyival sokszorozza meg tudományos eredményeit, ahány tudóst nevel tanítványai közül. Kitűnő példája ennek az etnológus Boas. Hasonló közhelyként elmondhatjuk azt, terepen gyűjtött néprajzi anyagát annyival sokszorozza meg a néprajzkutató, amennyi jó társadalmi gyűjtőt szervez és képez ki a néprajzi gyűjtőmunkára. Hogy a

magyar folklór készülő négy katalógusa, a *Népmese-*, *Hiedelemmonda-*, *Eredetmonda-*, *Történetimonda-katalógus* mennyivel lenne szegényesebb, ha a F. F. nem gyűjtötte volna össze azt a gazdag anyagot a Sebestyén szervezte két évtized alatt, pontosan csak szerzőik tudnák megmondani. De az mindenki számára nyilvánvaló, hogy sokkal kevesebb változattal dolgozhatnának, ha a 150 000 lapnyi adat hiányoznék. És az is nagy érdeme, hogy olyan zseniális zeneköltőt, tudóssá lett önkéntes gyűjtőt kapcsolt be a gyűjtő munkába, mint Bartók, Kodály, Szendrey Zsigmond.

A nagy tudós életének tragikus fordulója óta eltelt közel fél évszázad azonban — úgy vélem — elég volt arra, hogy az idő elfújja a hitvány pernyét s csak a marandót lássuk.

A tudós életmunkájának a súlyát az mutatja meg, hogy történeti távlatból nézve eredményei, tervei és törekvései elavultak-e? Áttekintve Sebestyén egész életművét, azt tapasztaljuk, hogy nem egy eredménye ma is figyelembe vehető, meg nem valósult tervei pedig annyira időszerűek, hogy éppen a közelmúltban váltak sorra valósággá, mint pl. a sebestyéni Magyar Népzene Emlékei a

Magyar Népzene Tára, az Állandó Néprajzi Bizottság az MTA Néprajzi Bizottsága, az Etnos az Acta Ethnographica, a Magyar Néptudományi Intézet pedig az Akadémia Népzenei Kutatócsoportja, illetve Néprajzi Kutatócsoportja formájában.

A néprajzi gyűjtés és szervezésétől az összehasonlító néprajzi vizsgálódások alapelvének kimondásáig olyan úton haladt Sebestyén, amelyet napjainkban is jár a néprajztudomány. Bár nem hallgathatjuk el, hogy tudományos eredményei természetesen nem emelkedhettek túl kora színvonalán s munkáiban gyak-

2
ran bocsátkozott merész feltevésekbe.

Summázzuk csak ezt a tevékeny ember törekvéseinek, kutatásai, területeinek és vizsgálati módjainak sokfelé irányuló ágait!

Néprajzi gyűjtés, mégpedig nemcsak tollal vagy ceruzával, hanem legújabb gépi eszközökkel; korszerű kérdőívek készítése, az alaposabb, az apró részletekre és finomságokra is figyelő gyűjtés elősegítésére; a népi kultúra felmérésének az egész magyar etnikumra való kiterjeszthetése céljából gyűjtőhálózat szervezése, a gyűjtők rendszeres foglalkoztatása, szakmai képzése; az élő jelenségek

196

rögzítése mellett történeti adatok feltárása, rendszerezése és közzététele; a tervszerűen gyűjtött s gyűjtetett anyag rendszeres feldolgozása; a néprajzi leírások mellett elemző vizsgálatok, összehasonlító kutatások végzése, részint a honfoglaló magyarság népi műveltségének a feltárására, részint a magyarságot mostani lakóhelyén ért kulturális hatások, más szóval interetnikus kapcsolatok megállapítása céljából; a magyar népi kultúrának több mint félszáz kötetben való idegennyelvű publikálása stb., stb., stb.

Mindez nem úgy hangzik, mint egy század eleji néprajztudós

munkássága, hanem néprajztudományunk következő évtizedekre szóló program-adása. Vajon ennél több jelenti a tudományos életmű maradandóságát?

BIBLIOGRÁFIA

Sebestyén Gyula főbb művei

Adatok a középkori énekmondók történetéhez.
Bp., 1891.

A székelyek neve és eredete. Bp., 1897.

Ki volt Anonymus? 1–2. Bp., 1898.

Az avar–székely-kapcsolat emlékei. Bp.,
1899. Néprajzi Társaság

A regösök. Bp., 1902.

Regös-énekek. Bp., 1902.

A magyar honfoglalás mondái. 1–2. 1904–
1905.

Dunántúli gyűjtés. Bp., 1906.

Rovás és rovásírás. Bp., 1909.

*Négy emlékirat a hazai néphagyomány emlé-
keinek gyűjtése tárgyában.* Bp., 1914.

Északi tanulmányút. Bp., 1914.

A magyar rovásírás hiteles emlékei. Bp., 1915

*Állandó néprajzi bizottság és Magyar Nyelv-
tudományi Intézet* Bp., 1920.

*A Sebestyén Gyulával foglalkozó
irodalomból*

DIÓSZEGI VILMOS: Sebestyén Gyula jelen-
tősége a néprajztudományban. Ethnog-
raphia 1964. 3. sz.

MADARASSY LÁSZLÓ: Sebestyén Gyula.
Ethnographia 1934.

ORTUTAY GYULA: Utószó. A vasorrú
indzsibaba. Bp., 1970.

SCHELKEN PÁLMA: Emlékezés Sebestyén
Gyulára. Muzsika 1964. 3. sz.

SZENDREY ÁKOS: Sebestyén Gyula. Eth-
nographia 1946.

VÉRTEY MIKLÓS: Sebestyén Gyula. Könyv-
táros 1964. 7. sz.

VOLLY ISTVÁN: Sebestyén Gyula a dunántúli
regős énekek gyűjtője. Jelenkor 1964. 5.

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó
igazgatója

AK 1544-48 k 7274

Terjedelem: 6,25(A/5) ív + 1 db melléklet

71.72394 Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

A MÚLT MAGYAR TUDÓSAI

Eddig az alábbi tudósokról jelent
meg kötet:

ARANY JÁNOS
BALÁSHÁZY JÁNOS
EÖTVÖS LORÁND
GELEJI SÁNDOR
HERMAN OTTÓ
KODÁLY ZOLTÁN
KORÁNYI SÁNDOR
KŐRÖSI CSOMA SÁNDOR
MOLNÁR ERIK
SZABÓ JÓZSEF

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST